

אבני זכרון

והן

שבעים ושש מצבות אשר נחרתו על קברות הרבנים והאצילים אשר היו בעיר טוליטולה זה חמש ושש מאות שנה, העתיק אותן אחד מן הקדמונים ואסף אותן כספר אשר נשאר עד היום כתיבת יד, ועמה העיר ה' את רוח הגביר הנכבד ישוחר הטוב והתושיה החכם יוסף אלמנצי, והעתיק אותן מן הספר הנ"ל, והנה הן יוצאות על פני חוצות עם קצת הערות.

ונספה אליהן

פירוש הצי מיכה

מלאכת הבחור היקר החכם יעקב חי פארדו זצ"ל

ועוד

קינים והגה והי

אשר קונן על מות הבחור הנזכר

ידידו אלמנצי הנ"ל

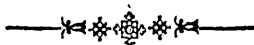
בעל תולדות רמח"ל והגיון בכנור.

שלוח לבית הדפוס

מאת הרב החכם החוקר מו"ה שמואל דוד לוצאטו

פראָעסאָר בקאַלעניום ראביניקום אשר בסאדובה.

והוא כחב הקדמה קטנה לזה וגם הערות מושכלות.

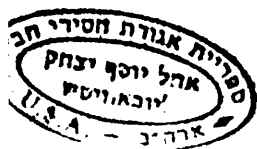
פ ר א ג

ב שנת ה'תר"א לפ"ג.

Denkstein,

PRA G, 1841.

Druck und Verlag des M. J. Landau.

אמר שד"ל

המלצות האלה צמחו מלוקטות בסוף ספר אחד כ"י אשר היה
ביד החכם, Tommaso Valperga—Calusio, והוא נתן
אותו במתנה לבית ספרי המלך אשר בטורין הצירה, עם אלף ויותר
ספרים אחרים, בדפוס ובכ"י, כל"הק ובשאר לשונות, אשר הביא
אל גנזי המלך, קלחם מתנה מחיים, בשנת תקס"ט, וקלחם
במותו. וכבר יראה לאור זה עשרים שנה צעיר לייפליג רשימת
מזמר הספרים ההם, כתובה בלשון רומי (והיא כתשעים עמודים
חין קוויטו) מלאכת החכם, Amadeus Peyron, וזה שמה:

**Notitia librorum, manu typisve descripto-
rum, qui donante Ab. Thoma Valperga-
Calusio V. Cl. illati sunt in regiam
taurinensis Athenaei Bibliothecam.**

ומה' היתה נסבה, וירידי היקר כמ"ר יוסף אלמנצי הי"ו
הלך לעיר טורין ונתעכב שם זמן מה, ובהיותו שם נדדה רוחו
אותו והעתיק המלצות האלה מראש ועד סוף אות בלות, ובשובו
אל ביתו הביא אותן אלי, והרשה אותי להפיץ בישראל.

ואני ידעתי את האיש ואת זהירותו, קולע אל השערה ולא יחמיא, על כן סמוך לצי על העתקתו כחילו צעיני ראיתי וציר ימיני העתקתי מן הנסח הישן.

והנה הוא בשעת העתקתו העיר כה זכה על קלח מקומות אשר מלא שם צדק וטעות סופר, ואותן ההערות איין באותיות יו"אל (ר"ת יוסף אלמנאי), ועליהן הוספתי משלי, ועליהן עוד יוסיפו אחרים; כי אמנם טרדותי ותלאותי לא נחונני להרבות ככל מפני צחקיות וצדיקות צעינים שאינם מאומנותי; והבאים אחרי וממלאים חסרון דברי, ישאו צרכה מאת ה'.

ואתה ידידי הקורא! ידוע תדע כי צדבר אחד ההעתיקה הזאת אשר אנכי כותן לפניך היום משונה מן הכ"י אשר ממנו לקחה. והוא כי (מלבד המספרים אשר נראש המלכות, שאינם בכ"י), נתחתי כל מזכה לטורים קטנים, תחת אשר בכ"י המלכות כתובות בשטות מלאות כשאר ספרים, ואני לא אדע איך נחרתו המלכות צבית הקצרות של טוליטולה, ומה היה מנהג בני ספרד צעינין הזה.

א ב נ י ז כ ר ו ן

מעט מזער מן המלצות שגל החכמים והאזילים והגדולים שנמלאו
כחובות צבית הקיים של טוליטולה העיר מקדם מהללה, והמה א'
נלקטות כמלקט שבליס צעמק רפאים, וקראתי שמש אבני זכרון,
למען ידעו דור אחרון, מלצות קבורות הרבנים.

על האבן הראשה כהוב זאת

על זאת האשה סלו סלו המסלה
אשר לבית אל עולה
וחלצו נעליכם בשדה תרומות ומעגלה
ודרך הקדש יקרא לה
חלקת הטובה אשר שם קברה גברת ואצילה
אישה גדולה
היא מרת בונה^ב בת האיש אדני הארץ
אשר עמד בעד עם ה' בפרץ
ר' יהודה בר' פתחיה מ"כ^ג בן סחואן
אשת האדם הגדול
חסן ישועות ומגדול
ר' מאיר הלוי בר' יצחק הלוי מ"כ
נפטרה במגפה בחדש סיון שנת מנוחה^ד

^א כך כתוב בכ"י, זכר במקום נקבה, וכמהו אנה המה מוליכות את
האיפה (זכריה ה' י') • ^ב Bona, וזה טעם חלקת הטובה, הכתיב
למעלה • ובכ"י מדבונה • ^ג מנוחתו כבוד • ^ד המגפה היתה בשנת ק"ח
(1848), אך נספרד לא התחילה עד חדש אקטובר, והוא חמלת שנת ק"ט

בת נדיב

אשריך ואשרי חלקך

כי הרבית חסדך וצדקתך

ותרבי צדה לדרכך

מכשרון מפעליך

ומיושר צדקותיך ומעלליך

הרחיבי מקום בגנת עדניך

תחת כנפות צורך כי הוא אדניך

ולקץ הימין יקימך לשלום חגמול פעלותיך

ויש תקוה לאחריתך בהחיות מתי חסידיך

יאמר לך אל תדאבי

התנערי מעפר קומי שבי

ב

אחרת שם.

נגנו בקבר זה איש הבינים

אשר אור בכח מתנים

לעמוד בעד עם ה' בפרץ

עם כל גויי הארץ

פאר העדה והדרתה

ויוצא ובא לכל עבדתה

ישב במושב זקנים

ועשה משפט לאביונים

והיה לעמו מעיר לעזור

ואחור לא נוור

הוא ר' שמואל בן כבוד ר' יוסף בן מזאח
 ונפטר במגפה בחדש תמוז שנת מנוחה
 להסחופף בצל אלהיו להיות שָׁלוֹ ושלֵאנן
 והיה עלהו רענן
 ונגע לא יקרב באהליו
 כי מלאכיו יצוה לו
 כי בסתר כנפי צורו ספו ומעונתו
 ותשובתו הרמחה כי שם ביתו

ג

אחרת.

אשת חן כבוד תְּמָכָה
 ומן היושר שלחנות ערכה
 ויין בכוישר מסכה
 ותעד מן הענוה רדידיה
 ותקשור מסהרוני התְּמָה רבידיה^(ב)
 היא מרת מרים בת ר' שלמה בן הר"איש ז"ל
 אשת החכם ה"ר יהודה בן הר"איש ז"ל
 אשר בא עד תכלית סודות התורה ומצפוני
 והאיר אל עבר פניה
 עד בא הקפדה לתעודה
 ויחר אף ה' בישראל וביהודה
 ויגל את מסך יהודה
 וישאר עם ה' תועה
 כצאן אשר אין להם רועה

(ב) בכ"י מסהרוני תומת רבידיה.

במגפה בשלהי סיון שנת מנוחה
 הלכה למצוא מנוח לכף רגלה
 וילך אישה אחריה במחיצה העליונה
 כאשר היתה אתו באמנה
אשת חבר הרני היא כחבר

ד

אחרת .

נפטר בסופה בן י"ד שנים
 ר' חיים בן הה"ר ר' יהודה בן הר"א שו"ל
 בי"ט בסיון שנת לו' החיים
 עלה לאור באור החיים

ה

אחרת להחכם הר' ר' יהודה בן הר"א שו"ל

אני הנציבת לאות ולמוכרת
 שתחמי נקברת

גנית איש יהודה בן הר"א שו"

בן הר' יחיאל בן הר' אורי בן הר' אליקים בן הר' יהודה
 הנולד באשכנז יום ששי לעת ערב בט' באב^ח
 ויצא

^ח לא יפול חשעה באב בששי בשנת, ואולי לריך להיות בט"ו באב,
 או היה ט' באב בשנת, ור' יהודה נולד בין השמשות, על כן אמרו שנולד
 ביום ששי, ואמרו ג"כ שנולד בט' באב, כלומר בשנת.

ויצא משם יום ראשון כ"ב בתמוז באני^פ שמצא^ב
 ובא אל טוליטולה שלישי ביום הלל בר"ת אייר^ה
 ונשא את בת אחיו הר' יחיאל ערב סכות שנת המ"ו^ז
 אחר יום הכסא בא ביתו^ה ובעפר נטמן
 ובנה לו בית נאמן
 בת אחיו ר' שלמה^ה
 ויתנהו ה' ל' לחן בעיני עמו
 וישב על כסא אביו תבף עת פטירתו
 ויחוקבא^ד שנים בישיבת אבותיו
 ונפטר בי"ז בתמוז שנת ק"ט^פ

^פ ביאת הר"אש לספרד היתה בשנת ס"ה, אך נסיעתו מאשכנז לא היתה
 בשנה ההיא, כי לא יכלו מארכו לבא אל טוליטולה, אלא לגור באשר ימלא,
 וכמו שנתב במכתב נ"ב מס' מנחת קנאות: כאשר התעו אותי אלהים מבית
 אבי, וזה היה מתהלך מן אלזן בהולך בשני, נחתי את לבי, לתור לי מקום
 למאבני, וחמלה יכאחי מאשכנז ונכנסתי במדינות שארו (אולי ז"ל שאבניה
 Saroja, כי שנושי הדפוס ב' מנחת קנאות גדולים ועלומים, כגון בעמוד
 101 בעיר אנגלטיירה, ז"ל ארגינטימה, היא שעהאסבורג, ובעמוד 115
 ויניסאן ובעמוד 167 ויניליאה, בשניהם ז"ל ויניסין, והוא המסו הנקרא
 (le Comtat Venaissin) וכו', ומס נסעתי למדינת פרוניולה וכו'.
 וז"ל כי הר"אש וביתו ילאו מאשכנז בשנת ס"ג (כחשבון שנת באני), והשנה
 ההיא היה סימנה בח"ג, והיה כ"ב בתמוז ביום ראשון, מה שלא היה בשנת
 ס"ד ובשנת ס"ה. ובתור בעל המלכה לרמוז על השנה שנתב באני, כי אולי
 כך היה שנסע הר"אש מאשכנז בספינה על הנהר. ^ב באני שמלא, על שם
 הכתוב וימלא אניה באה תרשיש, ונקר בלשון הזה מפני שגם הר"אש היה
 בורח כיונה. ובכ"י שימלא. ^ג מלת ונא איננה בכ"י, והוספתיה מסכרוא.
 והנה יום ראש חדש הוא יום קריאת ההלל, ומלת הלל היא עם זה רמו לשנת
 ס"ה, והי' סימן השנה גב"ד, והיה ר"ת אייר ביום א"ב, לא ביום ג'^ה,
 ע"כ ז"ל להגיה בר"ת אדר, כי אדר ראשון היה ביום ג"ד. ומכל מקום לא
 שלקתי ידי, כי יתכן שהיה הענין בשנת ס"ד, שהי' סימנה הש"א, והיה
 ר"ת אייר ביום ג"ג (ולא מהיה מלת הלל רמו לפרט השנה). וידוע מה
 שכתוב בשלשלת הקבלה כי הר"אש שלח לפניו ר' יהודה להכין לו גידה
 בטוליטולה. ^ז אולי ז"ל הס"ו, ואולי המ"ן. ^ח בא, ענין שקיעה,
 ביתו זו אשמו, והכוונה שמתה אשמו. ^ט הנה נזכרו כאן שתי נשים שהיו
 לו לר' יהודה, הראשונה בת ר' יחיאל אטיו, והשנית בת אחיו ר' שלמה,
 ולא נזכר כלל שלקח לו (כדברי בעל היוחסין) בת ר' יעקב בעל העורים.
^י שם ה' איננו בכ"י. ^פ ר' יהודה ישב על כסא אביו הר"אש חקף עת

אב חכם בן ישמח

ותחתיו פרי צדיק עץ חיים יצמח (ח)
 יחסה ויתלונן בעל אלהי ישראל אשר בו בטח והאמין
 וינוח ויעמוד לגורלו לקץ הימין

סטירתו שהיתה בשנת פ"ח (כדברי היוחסין, ובהקדמת לדה לדרך שנת פ"א, ואינו אלא טעות הדפוס), והחזיק בשיבתו ב"א שנים, עד שנת ק"ט. והנה ידוע מה שכתב בעל ספר יוחסין כי ר' יהודה בן הר"א הוא ואשתו וממותו ובניו הרגו זה את זה בשעת הגזירה; וענין זה אין ממנו זכר ורמז במלכת קבורתו אשר לפניו, ואף לא בהקדמת בעל לדה לדרך שהי' תלמידו וכתב ספרו אחרי מות רבו. והנה בעל היוחסין כתב במקום אחד (דפוס אמשטרדם דף ל"ג) שהי' זה בשנת קנ"א, ובמקום אחר (דף ק' סע"ג) כתב: שנת ק"ט נפטר הר' יהודה בן הר"א בטוליטולה, ובעל שלשלת הקבלה כתב על זה "ויש טעות הדפוס". והמחס יאסע (געטיכטע דער חינוטעוויטען, חלק שביעי עמוד כ"ד וש"ז) הגיה מסברה ואמר שהי' הענין בשנת קט"ו. ואני אומר כי ר' יהודה בן הר"א מעולם לא הרג את עצמו, כי לא היו בעל המלכה ובעל לדה לדרך נשמתים מהזביר ענין כזה. ואולם ר' יהודה אחר, מזרע הר"א, הרג את עצמו בשנת קנ"א. והנה לדק בעל היוחסין באמרו: שנת ק"ט נפטר (לא הרג את עצמו, רק נפטר כמות כל האדם) הר' יהודה בן הר"א. ולדק ג"כ באמרו (דף ל"ג) כמו ר' יהודה בן השר אשר הקדוש בטוליטולא שנת קנ"א, שהרגו עצמם וכו'. ואמנם השר ההוא שהיה שמו אשר אינו הר"א, אך בן בנו של הר"א. אך באמרו שהרגו עצמם הוא ואשתו וממותו אשת ר' יעקב בעל הטורים, וכן באמרו (דף ק') ר' יהודה בנו של רבנו אשר חתנו של רבנו יעקב בעל הטורים קדש את השם בטוליטולה הוא וממותו ואשתו ובניו והרגו זה לזה, יש בהכרח טעות בדפוס, ומלות אשת ר' יעקב בעל הטורים, וכן מלות חתנו של רבנו יעקב בעל הטורים, הן מוספת שהוסיף אדם אחר בגליון. גם במלות בנו של רבנו אשר יש תקון סופרים, וז"ל בן אשר, או בן השר אשר. וסיוע לדברי ממה שכתוב אחר זה (דף ק"א): ובשנת קנ"א היתה גזירה גדולה ונהרג הר' יהודה בן אשר, חכם גדול דומה לאבותיו, יודע כל התלמוד, ועשה ס' מקות שמים, הוא נינו של הר"א ז"ל. ומלת נין בלשוננו של בעל היוחסין ואחרים אין ענינה בן, אלא מבני בניו של אדם, כי בדף ק' בדברו על ר' יחיאל אמר: "ר' יהודה בן הר"א נינו" בלומר וכדו של ר' יחיאל; וכאן אמר כי ר' יהודה ההורג את עצמו הוא נינו של הר"א, והבונה בן נכדו. ועוד ראיה גדולה לדברי מלאתי באגרת ר' חסדאי קרשקאש (שלשלת הקבלה דף קי"ד), כי שם נזכר שהי' הענין בשנת קנ"ג, ושם נאמר כי בטוליטולה קדשו השם צרביס רבניה, הם זרע הכשר והנכמר זרע הר"א ז"ל הם ובניהם ותלמידיהם. ר' יהודה בן הר"א אין כתוב כאן, אלא זרע הר"א, משמע לאלאו בני בניו.

(ח) הנהת יו"אל, וככ"י ישמח.

ר

על בן הרב ר' יעקב בן הר"אש ז"ל

חורה יראה ענוה

חלק ונחלה

לשלמה בן הר' יעקב בן הר"אש ז"ל^(א)
 בא אל אבותיו בניסן שנת אל המנוחה

ז

להחכם הר' יעקב בן הר"אש ז"ל

עדה המצבה הזאת

מחזה עליון לחזות

כי תחתיה נגנו איש חם יושב אהלים

רב פעלים

צדיק מושל ביראת אלהים

הר' יעקב בן הר"אש ז"ל

אמרתו כטל חול

מפי ספרים אשר חבר בשפה ברורה

פירוש לפסקים ולחורה^(ב)

ופסקים לשלשה סדרים^(ג)

ומלאכת ארבעה טורים

אבן העזר וחשן משפט לנחשלים

(א) כ"י לשלמה חורה יראה ענוה וחלק ונחלה בן הר' יעקב וכו'.
 (ב) אולי ז"ל פירוש לפסקים ולחורה, ואולי פירוש לפסקי' ופרפראות
 לחורה; כי כן מלאכת ר' יעקב על החורה כוללת שני הענינים האלה,
 פירוש ופרפראות. (ג) עיין קורא הדורות דף כ"ה ע"א.

יורה דעה וארחות חיים לנכשלים
 כל ימיו היו מכאובים ^(א)
 וסבל יסורין בחבה
 ונפטר באהבה רבה

ובי"ב בתמוז הובא עד אביו הר"א שו"ל לשכב אצלו ^(ב)

בקברו אשר כרה לו
 והנה חמשת בניו באו גבולו
 שנים מימינו ושלושה משמאלו ^(ג)
 להם אמר אל נורא
 אליכם אישים אקרא
 לעלות דרך הקדש אל המקור העליון
 שיורד על הררי ציון
 כי שם צוה ה' את הברכה
 שמורה וערוכה
 לאשר ^(ד) לעבדו כמהים
 ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים

על האבן הראשה

אבן העזר ראשו בנוי לתלפיה ^(ה)
 כי יעקב בחר לו יה

^(א) הוא עלמו בטור א"ח סימן רמ"ב כתב כמנוני היום שיש לי מעט מעלי ואינו מספיק לי ונריך אני לזמרים .
^(ב) בכ"י בללו . והנה עדה המזכה הזאת כי שקר ענה בעל השלשלת באמרו כי ר' יעקב לא בא עם אביו לספרד ונשאר באשכנז . ומי שירצה להאמין שר' יעקב נשאר באשכנז , ואחרי מותו הביאו עלמותיו לספרד , הרשות בידו .
^(ג) נראה שהכוונה על בני הר"א , שנקברו מימינו ומשמאלו של הר"א , ונשנת מות ר' יעקב היו המתים חמשה , ושאר בני הר"א מתו אחרי כן . ונפלאת היא בעיני מה שלא נמלא במזכה הזאת זכר ורמוז לשנה שמת בה ר' יעקב . ^(ד) בכ"י אשר . ^(ה) בכ"י לתלפיות .

אורח חיים למעלה ריחול^(א) יפיח כמור
ורגלי חסידיו ישמור

ח

אחרת על אשת הר"אש ז"ל

לואת יקרא אשה
אשת חיל עטרת אישה
אחות לשרה
על נשי דורה שרה
צַדִיקָה בַּאֲרִץ וְנִקְיַת כַּפַּיִם
גם חסידה בשמים^(ב)
מרת המהורה^(ג) אשת הר"אש
אשר נתיב היושר צעדה^(ד)
הנאהבים בחייהם ובמותם לא נפרדו^(ה)
בכ"ח באב שנת פ"ז ליצירה
נפטרה הכשרה
תהי נפשה הברה
בצרור החיים צרורה

(א) יו"אל, וככ"י ערכו.

(ב) לדקת במילי דעלמא, וחסידה במילי דשמיא.

(ג) חסר כאן שם האשה. (ד) אולי ז"ל לעדו.

(ה) כי הר"אש מת שנעים יום אחריה, בתשעה במרחשון שנת פ"ח, ונראה כי לא הקימו המלכה הזאת עד אחר מיתת הר"אש. ואע"פ שנראה כי הר"אש הבין לו בחייו קבר לו ולכל בני ביתו, ונמו שראינו במלכה הקודמת; מ"מ רקוק בעיני שיכתנו על המלכה ונמותם לא נפרדו, והוא עודנו חי.

ט

אחרת על אשה השוכה

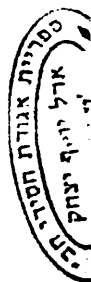
הציון והמצבה
 מהר שפר הצבה
 נגנוה תחתיה אשה גדולה
 טובת שכל פעלה^(א)
 מרת גאטילה^(ב) בת ר' יקותיאל הלוי
 אשתהה"ר ר' שלמה בן כבוד הר"א ש"ל
 ונפטרה בחדש אלול
 שנת הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בכ^(ג)

י

על החכם הרב ר' מנחם בן זרח ו"ל^(ד)

אראלים ומצוקים אחזו בארון איש חמדות
 מדבר בו נכבדות
 גדול ורב ורם
 אשר הונף ואשר הורם
 אלוף עירם
 נודע באיים שמו
 ותהי המשרה על שכמו

(א) אולי ז"ל וישר פעלה. (ב) היה ז"ל להגיה גיטילה (Gentile), ויהי' השם ספרדי או איטלקי וזרפתי. אך נראה שר' שלמה היה נשוי בשני לספרד, וקרוב שהיתה אשתו אשכנזית; לפיכך נראין לי דברי חותני, מעלת החבר ר' רפאל ברוך סגרי, האומר שהיה שמה גיטילה (Gütele). ולפי זה אולי צריך להגיה למעלה: טובת שכל וטוב פעלה. (ג) לא נראש בכ"י היכן נרמז מספר השנה. (ד) הוא בעל זדה לדרכ.

הוא החכם הרב ר' מנחם בן זרח תמ"ך⁽⁶⁾ בן הקדוש ר' אהרן
 ונצחו אראלים את מצוקים ונשבה הארון⁽⁷⁾
 והושם חחת האבן הזאת לזכרון
 ונלכדה⁽⁸⁾ קרית ספר
 הנותן אמרי שפר
 מקיץ לב נרדמים
 ועלה מן הארץ לשמי מרומים
 זקן בא בימים
 הולך בדרך תמים
 עין כל הארץ עליו דמעות שאב
 בחדש אב
 שנת היינו אין אב⁽⁷⁾

על הצד האחר

אמר מנחם בן אהרן
 מה יתרון
 לאדם בכל עמלן
 כל ימי הבלו?
 לב רואה
 השב בכל לבבו אל הבורא
 עם⁽⁷⁾ השרידים אשר ה' קורא
 ויהיה לו מהלכים בין העומדים הקיימים
 ואכל וחי לעולמים⁽⁸⁾
 אם הגשם⁽⁹⁾ חלף הלך לו

⁽⁶⁾ תהי מנוחתו כבוד. ⁽⁷⁾ כחובות ק"ד. ⁽⁸⁾ נכ"י ולכדה.
⁽⁷⁾ חזנון החבות האלה קמ"ה, אבל בספר יוחסין כחוב שמת בשנת קל"ד.
⁽⁹⁾ נכ"י עין. ⁽⁸⁾ נכ"י לעולם. ⁽⁹⁾ הנוף.

יפול בנעימים^(א) חבלו
 ויעמוד לקצו ולגורלו
 וחשוב נפשו מעונה
 אל האלהים, אישר נתנה
 והגיעה אל תכליתה אשר הובאה
 ובבתי כלאים החכאה
 ותהיה צרורה בצרור החיים
 התמידים הנצחיים

על הצד האחר

וישא משלו ויאמר^(ב)

אֵיה שׁוֹקֵל אֵיה סוֹפֵר	שָׂא בֶן-אָדָם עֵין וְרָאָה
זְכוּרֵנָם שָׁב מִשְׁלִי אָפֵר	אֵיה חֶלֶק אֵיה מִלֶּךְ
נָתַן הַחַת נַפְשׁוֹ כְּכֹר	זָרַע צֶדֶק יִקְצֹר חֶסֶד
כְּתוּב לַחַיִּים בַּסֶּפֶר	יַעֲמֵד אֶל-קֶץ יָמָיו עִם כָּל-
אִמְרַת לִי שִׁכְבָּה עִמִּי ^(ג)	אָרֶץ אָרֶץ אָרֶץ שְׁמַעִי
גִּשְׁמִי יִשְׁכַּב עַד עַת קוּמִי	רוּחִי תָשׁוּב אֶל-הָאֱלֹהִים

(א) נכ"י בעולמים. (ב) זה הוא תחלת המצנה נכ"י, ואחר עת קומי כחוב: על הצד האחר ארזלים ומזוקים וכו' עד הנלתיים; ואני הפכתי הסדר, כי איך תהיה תחלת המצנה וישא משלו? ונראין דברי תלמידי הנחור המשכיל ר' יהודה אריה אוסימו, שהיתה המצנה זקופה וענה (אס שהיתה בעלת שלש זוויות, ואס שהיתה עגולה כעמוד), והי' הכחב נחלק לשלש דלתות או חאמר עמודים או לדדים; כלד האחד היה כחוב ארזלים ומזוקים וכו', וכלד שאגלו כלד שמאל (כי קריאת ל"הק היא מימין לשמאל) הי' כחוב אחר מנחס וכו', וכלד שאגלו הי' כחוב וישא משלו, כזה

ארזלים

והמעתיק פגע תחלה כלד האחרון, וקרא וישא משלו והעתיק אותו כספרו, ואח"כ קרא ארזלים, ולנסוף אמר מנחס. (ג) נכ"י אמרת אלהי ושנכת עמי.

יא

על מצבת החסיד ההכם הרב רבנו יונה זצ"ל.

בְּנֵי צִיּוֹן בְּצִיּוֹן זֶה בָּכוּ נָא   לְשֵׁמֶשׁ בְּעַפְר־אֶרֶץ מְמוֹנָה
 שְׂחָקִים לָבְשׁוּ הַדְּרוֹת, וּבִשְׂו   כְּמִלִּיָּהֶם, וְחִפְּרָה הַלְבָנָה
 בְּיוֹם נֶאֱסַף פֶּאֶר הַתּוֹרָה וְנִזְרָה   בְּמִרְחָשׁוֹן תְּכֶם עָלָיו עֲנָנָה
 שְׁנַת עֶשְׂרִים וָאַרְבַּע וְחֻמְשַׁת   אֲלָפִים אֶל תְּהִי (א) בָּהּ רִנָּנָה
 יִשְׁיבְחוּ כְחֻלִּיל תְּהִמָּה לוֹ   וְחֻזְרוּ בְּמִר תְּהִינָה כִּיּוֹנָה (ב)
 פְּרָצִי מִי יְהִי גִדְר, וּמִיָּה   יִרְעֻזֹת מְשַׁבְּנוֹתֵי יַט בְּיוֹנָה (ג)

נגנו בקבר זה אבי התעודה

חמדת ישראל ויהודה

הרב אשר הגיד תעלומות חכמה והוציא לאור משפטיה

והאיר אל עבר פניה

מְעֵין הַחֲכָמָה וְהַתְּבוּנָה

מנורת המאור היוצאים מצדיה קְנִי חֲכָמָה קְנִי בִּינָה

הרב הגדול החסיד רבנו יונה זצו"ל (ד)

בן כבוד החכם הנכבד ר' אברהם ז"ל מגירונא

תהי נפשו בצרור החיים צרורה

וּמְצַבַּת (ה) קְבוּרָתוֹ מִזְבַּח (ו) כִּפְרָה

בעד השארית הנשארה

(א) חסר תנועה אחת, ואולי ז"ל (כדעת תלמידי יא"א הנ"ל) אל
 יהי זה קול רונה.

(ב) שם עוף. (ג) שם הנפטר. (ד) כמו זלוק"ל.

(ה) יו"אל, ובכ"י ומלות. (ו) יו"אל, ובכ"י סוכת.

יב

על החכם הרב ר' מאיר הלוי ז"ל (א')

איך ^(ב) שמש בעפר נקבר	וכבוד אל הסתירו דבר ^(ג) ?
איכה יצא מן המקדש	כבוד, וישב במדבר?
איכה מאור נטמן בחול	איכה חל על קדש גבר?
גלה כבוד מישראל	ולעמק הבקא חבר
בחמשת אלפי שנים, גם	ארבע, בימי ניסן עבר
..... (ד)	בשלישי, אל-עמיו נדבר
קרא האל מועד לשבור	גאון, בל-מטה-עז שבר

חזה-ציון קרית מועדנו

ומקנה סוחרי תלמודנו

זה הים גדול ורחב ידים

ורוח אלהים מרחפת על פני המים

זה מקום פנואל ומחנים

אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים

נגנו בקבר זה צפירת חפירת גולת אריאל

חכם כאיתאל

איש חמדות כדניאל

(א) הוא הרמ"ה ז"ל, בעל מסורת סיג לחזרה, וחדושי בתרא, מלנד ספר אגרות נגד הרמב"ם, וספרים אחרים שלא נדפסו, ויש לו ג"כ בתוך אגרות הרמב"ם אגרת נגד המורה וס' המדע.

(ב) בכ"י איה. (ג) בעל המלצה מכנה את הנפטר בכנוי כבוד אל (וכמו שאומר אח"כ איכה ילא מן המקדש כבוד) והוא שאל בתמיהה איך היה שלט בו דבר בעולם, וגרס לו ההסתר.

(ד) חסר בכ"י, ובהקדמת לדה לדרך כתוב שמת בחג המזות. והנה שנת חמשת אלפים וארבע הי' סימנה הב"ז, ומן המלצה נראה שמת הרמ"ה בשלישי בשנת, ויום שלישי בשנת שאל בחג המזות הי' בשנה ההיא יום שמונה עשר בניסן, וזהו מה שאולי היה ראש זמלות החסרות כאן.

אחרי הולידו את מהלל-אל^(א)
 ויקם עדות ביעקב וחורה שם בישראל
 הוא נשיא נשיאי הלויים ר' מאיר הלוי וצו"ל
 בן כבוד הרב המובהק ר' טודרוס הלוי רי"ת^(ב)

יג

אחרת במצבות^(א) הלויים ז"ל

אבן בחן
 ותחתיה נגנו צדיק נבחן
 סבל שבט מוסר
 ומדרכי האל לא סר
 וקבל את הייסורין מאהבה
 אהב את התוכחות נדבה^(א)
 בַּחֲרוֹת^(א) אף ה' על בית הלוי ומאוס מאסוהו
 אדניו מקום אשר אסירי המלך אסורים שמהו
 שם שם לו חק ומשפט ושם נסוהו^(א)
 ושם קרא ה' שמואל שמואל
 ויעלהו אליו הרמה בית אל
 השר הגדול ר' שמואל נשיא האל
 ושמואל תקן בראשית

(א) תהלה גדולה, על דרך הרכיאל, כלומר מת אחר שקנה לו תהלת עולם. ובכ"י כתוב מהללאל תנה אמת.

(ב) רוח ה' תניחנו. כך למדתי מחותני הישיב הנכבד הנ"ל, אשר נא לבאן מעיר טריאסטי לבקר את בתו אשתי, ה' ירפאה, וינחם אותי ואת בני, ויאמר די ללרותי, אשר אני רובץ תחת משאן זה לי שבע שנים ויותר.

(ג) בכ"י במלצנת. (ד) ע"ש הכתוב (הושע י"ד ה') אהבם נדבה, והעטס בנדבה, ברוח נדיבה. (ה) בכ"י נחרון. (ו) סגף אותו בסופין להעט מקום כספו וזהו, עיין יוסט חלק ז' עמוד כ"ה.

ויוסף ה' (ב) קרוא עוד שמואל בשלישית (ג)
 פָּרַח מִטָּה לֹוִי וְצִמְרָחוּ
 וְצִיצַת צְבִי חִפְאָרְחוּ
 בַּחֹר וְטוֹב רֵאִי עִם יִפֵּה עֵינַיִם
 וּבְרוּחוֹ פִי שָׁנַיִם
 הוּא ר' שְׁמוּאֵל הַלֵּוִי מ"ב (ד)
 בֶּן כְּבוֹד ר' מֵאִיר הַלֵּוִי רִי"ח הַנִּקְרָא אֲבוּלְעִפְיָא
 נִפְטָר בַּחֲדָשׁ מֵרַחֲשׁוֹן (ה)

יך

על מצבת אחרת

נִגְנָנוּ בַקְּבֵר זֶה ר' יוֹסֵף הַלֵּוִי נ"ע בר' מֵאִיר הַלֵּוִי מ"ב
 הַנִּקְרָא אֲבוּלְעִפְיָא
 שֶׁהָיָה רַב בְּאֵישְׁבִּילִיָּא
 וְנִפְטָר בְּטוֹלִיטוּלָה עִיר מוֹלְדָּחוּ
 בְּשָׁלְהֵי חֲשָׁרֵי שָׁנַת חֲמִשָּׁת אֲלָפִים וְק"ב לִיצִירָה

(ב) שם ה' חסר ככ"י. (ג) אולי הכוונה כי שלשה אנשים אשר שמו
 שמואל משמע לוי קרא ה' בשם להיות נגידים על ישראל ולהיטיב להם
 טובות גדולות, הראשון הוא שמואל הנביא, שהי' לוי, והשני ר' שמואל
 הנגיד שהיה בגרנאטה, וזה השלישי. והנה זה האחרון כתב עליו בעל
 היוחסין וז"ל: נהרג דון שמואל הלוי ז"ל הלדיק והישר אשר עשה טובות
 לישראל וכנה נתי כנסיות ובתי מדרשות. (ד) מנותחו ככבוד.
 (ה) לא נזכרה השנה, ולדברי היוחסין היתה מיתתו בשנת ק"ל.

טו

על מצבת אהרת

נגנו בקבר זה ר' יהודה הלוי בר' מאיר הלוי מ"ב
הנקרא אבולעפייא
נפטר י"ד בתמוז שנת ק"ט על חמשת אלפים ליצירה

יו

על מצבת אהרת

נגנו בקבר זה ר' שלמה נ"ע
בר' יהודה הלוי האל ינחמהו
בר' מאיר הלוי הנקרא אבולעפייא
ונפטר באישביליאי בקצרות שנים
ב' ימים לחדש כסלו שנת חמשת אלפים ומאה ליצירה

יז

אהרת .

מי לך פה חתן
כי שמח מושבך איתן
ומאסת שכון טירות ובייתן^פ
והנך עצור בנקרת הצור
ומדוע הלוך מִהַרְתָּ
עם האשה אשר אהבת?

* *

^פ יו"טל, ונכ"י מסרה המנה הו"טא.

אני הגבר
ראיתי עָד ושבר
ודם ודבר .
וקצרו ימי עלומי

ויחטפוני פְּתֹאֵם בְּדָמַי ימי ^(א)
נער ורך שנים

חליים רעים ^(ב) ונאמנים
ובגדל כאבי ועצם מחלתי
עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי
והדבר הכחיד בבהלה

החתן עם הכלה
וישם את ביתי לחרבה ולשממה
טרם מלאת שנה תמימה
ולא עזבני בשובה ונחת
נקי לביתי שנה אחת
ובמותי עלה שמיר ושיח

ויספון את הבית
ובן ^(ג) אין לי לרשת את נחלתי ולהזכיר את שמי

בחוץ בני עמי
אני הוא המדבר הנני
ושומע קורותי יְחַנְנִי

יוסף בר' מאיר מ"ב הנקרא אבולעפייא המררי

זה שמי לעולם וזה זכרי

נפטרתי במגפה שנת האם תמנו לגוע על חמשת אלפים ליצירה

ועזבתי אִם שוממה סוערה

במר בוכיה נשארה ^(ד)

(א) יו"אל, ושתי התבות האלה אינן כ"י. (ב) כ"י רניס.
(ג) כ"י וכן. (ד) יו"אל, וכ"י נשארה במר בוכיה.

וטרם מחה ביגון ואנחה
 בנות שְׁלֶחָה^(א)
 ותשאר שכולה וגלמודה^(ב)
 רק! היא יחידה

יח

אהרת.

האכן הזאת לזכרון
 למען ידעו דור אחרון
 כי נגנו תחתייה נר המערכה
 וצניף המלוכה
 פאר הנגידים^(א)
 וגדול ליהודים
 מגדל עז וחומה בצורה
 ומחסה וכתרה
 מעשות צדקות ומישרים לא חדל בין נדיבים^(ב)
 עם סוד קדושים הקרובים
 לעבודת מקדש האלהים^(ג) נגשים
 מגן עליו קדוש ה'
 אשר בחר בו מכל אִיִּתְנִי^(ד)
 ועדים נאמנים על מעלות בני היצהר
 הרב המובהק והרם
 תפארת הדרם^(ה)

(א) השיאה אותן לאנשים, מלשון ושלשים בנית שלח המולה (זופטי' י"ב ט'), וע"י כן כשמת בנה ושאררה יסידה. (ב) יו"אל, ובכ"י חסרה התנה הזאת. (ג) יו"אל, ובכ"י הנבירים. (ד) בכ"י נדיבי. (ה) בכ"י באלהיו. (ז) בכ"י איתניו. (ז) בכ"י הדר.

הוא דון מאיר הלוי מ"ב הנקרא אבולעפיא בן אל-לאוי^ה
 בן כבוד הרב ר' יוסף הלוי רי"ת^ג בן אל-לאוי
 ונפטר במגפה בחדש סיון שנת האם תמנו לג'וע
 שבה אל אל רוחו להלוך נכוחו
 ומוזבחה לקחו לקח צדה לארחו
 וישם בצורו מבטחו
 וימאס בחיי העולם הזה
 הדל והרזה
 ויבחר בעולם הבא
 אשר אין לטובו קצבה
 המתקן לעובדי האל ועמו
 ליראי ה' ולחושבי שמו
 והנה הוא חונה עם אבותיו הלויים סביב למשכן קדשם
 והוא לוי^ג והוא גר שם

יט

מבני אבולעפיא עוד שם

עד הגל הזה ועדה המצבה
 כי נגנו תחתיה חטר המשורה
 ומקל תפארה
 יסוד היחס והגדלה
 שרש היקר והתהלה
 חמדת הזמן ונשיאו

^ה שם המשפחה, וניד ידיו מוהר"ר רמ"ג המורה לנדקה נק"ק הזה
 נמלא בכ"י ספר אמונה רמה להראש"ד הראשון ז"ל מתורגס מלשון ערבי ע"י
 ר' שלמה בן לניא. ^ג נכ"י דית', וכן נקלח מקומות אחרים.
^ג שופטים י"ז ז', ונכ"י זהובא אליו.

וקצינו וישר צבאו
 איש חיל רב פעלים
 כאחד הגדולים
 בנו יצהר
 מאיר כמו צהר
 מגזע לוי אשר בחר בו ה' ^(א) מכל עמו
 לשרתו ולברך בשמו
 טהור לבב וכפיו נקיים
 ככל ^(ב) אחיו הלויים
 הוא ר' מאיר הלוי הנקרא אבולעפייא
 בן כבוד ר' שלמה מ"ב בן אל-לאוי
 ונפטר בשנת המגפה בחדש סיון
 שנת זכא הלוי וחמשת אלפים ומאה ליצירה
 כלתה רוחו אל צור קדושו
 ושבה אל אל נפשו
 ועלה דרך גבולו
 לחוות בנעם ה' ולבקר בהיכלו
 לחסות תחת כנפיו ושולו
 עם הנגשים אל ה'
 ורוחך בגן עדן תניחנו
 ולקץ הימין תעמידנו
 ולחחיית המתים מן העפר תקימונו
 והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו
 ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ
 והיית כגן רוה. —

(א) עס ה' סקר נכ"י. (ב) נכ"י נכל.

כ

אהרת

כחוב על הקבר ובאר היטב מכתב
 למען ירוץ קורא בו
 ופתוהי חותם תפתח על האבן
 וידעו כי נגנו תחזיו כתר הזמן ונזרו
 ועמרת פארו

חלי היקר ועדין

ועץ היחס ופריו

תפארת אדם

והדר בני לוי והודם

מבני חברון ועזיאל

אצילי בני ישראל

ועד נאמן

ופרנס רחמן *

אהב ללכת בדרכי האל

וישפוט את ישראל

הוא ר' מאיר הלוי מ"ב הנקרא אבולעפייא הלוי

בן כבוד ר' שמואל הלוי רי"ת בן אל-לאוי

ונבטר בחדש מרחשון שנת קמ"ב וחמשת אלפים ליצירה

עלתה למרום חיתו

וכלחה אל אלהיו נשמתו

לשמור משמרת ביתו

ולעבוד את עבודתו

ונכספה וגם כלחה נפשו

לשרר במעון אלהיו במקום ^(ח) קדשו
 ולאור באור החיים
 ככל אחיו הלויים
 לשאת בכתף כליהם
 כי עבודת הקדש עליהם
 וימים שבעה לפני מותו
 שלח את היונה מאתו
 לתור מנוחה לשבתו
 וחמצא מנוח לכף רגלה
 וילך אישה אהרית
 לקץ הימין בהגער עצמות ישני
 מאיר עיני שניהם ה'

כא

אהרת

האבן הזאת נושאת הן בעיני כל רואיה
 כי נגזו תחתיה
 תפארת בחורים
 וזהר נערים ^(ג)
 נטע שעשועים
 יפה אף נעים
 אדיר ונאה וטוב למראה
 כזהר הרקיע
 אורו הופיע
 חמר ^(ג) מ'שפחה המהללה

^(ח) יו"אל, ובכ"י במעון. ^(ג) יו"אל, ובכ"י אמרים. ^(ג) בכ"י מור.

הנכתרת בכתר הגדלה
 משפחת עם רם ^(ב) אשר הורם
 הוא ר' שמואל הלוי נ"ע
 בן כבוד ר' שמואל הלוי הנקרא אבולעפייא
 נאסף אל עמיו ^(ג) בחדש מרחשון
 שנת קמ"ט וחמשת אלפים ליצירה

כב

מבני הלוי ז"ל עוד

חלקת השדה
 רוח צפון העירה סמיה
 ותימן הוילה בשמיה
 ויפוחו נרדיה וקנמוניה
 ופנת האבן העזר
 ותחתיה גטמן העדות והנזר
 האיש אשר המלך חפץ ביקרו
 וישם רביד הזהב על צוארו
 היחס והמשרה ציריו
 והענוה והגדלה סוהריו
 והנדיבות והכבוד מפיקיו ^(ד)
 המשרה משתררת
 והגדלה מתגברת
 והנדיבות מתפארת
 והענוה מתהדרת

(ב) נכ"י עמיס . (ג) נכ"י עמו . (ד) נכ"י מגידיו .

ההוד יתראה
 והכבוד יתנאה
 והכשרון והמעשה יתגאה
 ואיך סִפֵּר יכיל מְהֻלָּלוֹ^(א)
 לאיש אשר אלה לו
 הוא ר' יוסף הלוי מ"ב
 בן כבוד ר' שלמה הלוי רי"ת בן אל-לאוי הנקרא אבולעפייא
 נפטר באישביליאי
 במרחשון שנת קט"ב וחמשת אלפים ליצירה
 עלה לבית אל
 במחיצת היושבים ראשונה
 במלכות העליונה
 ונפשו בְּשָׁמִי עליות
 מתהלכת בין החיות
 ולהסחופף במרום בצל שדי היה כוסף
 באהל יוסף^(ב)

כג

אחרת.

נגנו בקבר זה ר' יצחק הלוי
 בן הרב המובהק ר' טודרוס הלוי נ"ע בן אל-לאוי
 שנפטר בט"ו טבת ה' אלפים^(א) וק"ב ליצירה
 השם ברחמיו ירחם עליו. —

^(א) כנ"י מהלליו. ^(ב) גם כשהי' באהל יוסף, כלומר בעודו חי ועומד
 צניחו על האדמה, היה נכסף לחיי הע"ה (חלמידי יא"א הג"ל).
^(ג) מלת אלפים איננה כנ"י.

כד

אהרת .

מצבת קבורת אשה גדולה
 עם בן גילה
 מרת דינה ^(ח) בת הנשיא ר' מאיר הלוי רי"ת
 אשת גדול הדור ונשיאו
 ושר צבאו

כה

אחרת על דון משה אבולעפייא ז"ל .

למשה איש האלהים
 מראה אדם עיר וקדיש
 הוא החכם הרופא ר' משה הלוי המ"ך
 בן כבוד החכם השלם ר' מאיר הלוי מ"ב הנקרא אבולעפייא
 נפטר בי"ב באב ישנת הוד והדר פעלו וצדקתו

כו

במצבות הרבנים עוד

ואלה דברי דוד האחרונים
 זכרון לראשונים
 מפתחות במלואותם
 מעשה חרש אבן פתוחי חותם

(ח) הגהת יא"א, ונכ"י דונה; ואולי ז"ל דונה.

הגבר הוקם על
חלק אלוה ממעל
לפני מלכים יתיצב
וקמה אלומתו ותתעב
והיה גדול ורב בעדת אריאל
והוא שפט את ישראל
בנעימים נפלן לו חבלים
ושפט בצדק דלים
ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו
ותהי המשרה על שכמו
ועל טוב יזכר שמו
יועץ וחכם הרשים
טוב עם ה' ועם אנשים
הולך תמים ופועל צדק
מחוק הברק
הוא הרב ר' דוד בר' גדליה מ"ב בן יחיאל (א)
בארץ פורטוגאל היו מולדותיו (ב)
ולארץ קשטיליית נעו מעגלותיו
וישכב דוד עם אבותיו
בחדש תשרי שנת וצדיק יסוד עולם (ג)
נכח מקדש ואולם
עלה דרך גבולו
לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו. —

(א) עיין שלשלת הקבלה דף ס"ג סע"ג - (ב) נכ"י מולדותיו.
(ג) כך נקוד נכ"י, ו' של' ולדיק, וארבע אותיות יסוד.

כז

בן נחמיש

אב נכאב בלב נדאב
 המצבה הזאת ירה
 וקדרה^(א) לו בצורה אורה
 יען תחתיה^(ב) נטמן
 צנצנת מן
 קטן-בניו מחמד עיניו
 אהוב מִבְּנִים
 נער בשנים
 מִבֵּין מוֹקְנִים
 כלול בטובות מדות
 איש חמדות
 צועק האב בחילו
 כי אפלה לו
 אני הגבר ראה עָנִי
 כי ארד אבל שאולה אל בני
 להכין אצלו קברי^(ג) בימי חלדי^(ד)
 לעת בוא מועדי^(ה)
 וכה אמר בלב מר
 בני בני
 הוֹחֵל עַד בּוֹא זְמַנִּי
 ושכבת וערבה שנחך
 ובא אביך לראותך

(א) מפני לרש מיסת בנו קדרה ומשנה לו האורה, ובכ"י וקדר.
 (ב) בכ"י תחתיו. (ג) בכ"י קברו, חלדו, מועדו.

ואצל קבורתך קבורתי
 בקברי אשר כריתי לי^(א)
 ואת יהודה שלח לפניו
 בן כ"ז שניו.

עלה דרך גבולו
 אל המקום אשר היה שם בתחלה אהלו
 בעשרים ואחד בטבת
 שנת חמשת אלפים
 נקרא יהודה נ"ע בן משה בן נחמיש

כה

בני אלנאקוח

על האבן הראשה

נגנו בקבר זה איש חיל רב פעלים
 רב המהללים
 ובמעלות המדות היו לו עשר ידות
 דורש טוב לעמו וגודר^(ב) בפרץ
 עם מלכים ויועצי ארץ
 ומדרש בנה להגות בו החירה היקרה
 לאור היום והלילה בנר מצוה ותורה
 ובית דירה לאברהם למקנה
 והקדישו לאורחים הבאים מכל פנה
 ונחן בו מטה שלחן וכסא ומגורה ומזון לסעודה
 לכל אורח המחפר צדה
 ואחרי זאת הוליכוהו^(ג) רגליו

(א) אולי מלת לי יתרה. (ב) אולי נ"ל ועומד. (ג) כנ"י הוליכו.

אל המקום אשר נגזר עליו
 ובמקום תקע אהלו
 ערב יום הכפורים שם שם לו⁽¹⁾
 וקם בבקר והוא לא ידע כי השטן לשטנו
 הוא עומד על ימינו
 והוא אומה אשכיר חצי מדם
 ואפרוחי⁽²⁾ יעלעו דם⁽³⁾
 וממנו לא נזהר ויכהו בחניתו
 חץ פחאום היה מכתו
 וישב יום אחד והוא מהמפה ככפיר ינהם
 ויגוע וימת אברהם
 הוא אברהם

בן שמואל בן אלנאקוה המתאבל עליו והוא יושב כאיש נדהם
 על הגזרה אשר קרת⁽⁷⁾ את אברהם
 ונפשו המהורה עלתה לשמי שמי ערץ
 ויהי הגשם⁽⁸⁾ על הארץ
 ונחלחו בעדן גן תשפר
 ולארץ לא יכפר
 כי אם בדם שפכו
 ארי שעלה מפפכו
 והמת ינוח עם חסידים ותמימים
 נח איש צדיק תמים⁽¹⁾
 ויעמוד לגורלו לקץ הימים

⁽¹⁾ מענין אשר שם לו בדרך (שמואל א' ט"ו ב'), ובכ"י שם לם לו.

⁽²⁾ בכ"י ואפרוחי. ⁽³⁾ מלת דם חסרה בכ"י.

⁽⁷⁾ ענין מקרה, על דרך ועשת את התבואה. ובכ"י והוא יושב על הגזרה
 ובכ"י נדהם אשר קרת וכו'. ⁽⁸⁾ הגוף. ⁽¹⁾ נח הוא כאן מקובל, או שם דבר,
 והכוונ' והמת ינוח מנוחת איש לדיק (ריח רוחה, או ריח רוחה, דעם גערעכטען).

והגזרה הזאת נגזרה
בחדש חשרי שנת ק"כ"ב^א ליעירה

כט

אחיו

חמים דעים יפה אף נעים
נפטר במגפה הוא ואשתו ובניו וכל אשר לו
אין שריד באהלו
ולא נשאר לו זולתי בת קטנה רק היא יחידה
הוא ר' שלמה בר' שמואל נ"ע בן אלנאקוה
שנת האם חמונו לגוע

ל

אחיו

איש צדיק חמים גלוי לכל העמים
שפל רוח וענו
לא גבה לבו ולא רמו עיניו
פזר נחן לאביונים
לחמו נחן מימיו נאמנים
ר' יוסף בר' שמואל בן אלנאקוה
נפטר בחדש חמוז שנת מנוחה. —

^א אולי ז"ל ק"כ, כי כאן היה אביו ר' שמואל עודנו חי, ומן המלכה
שאתר זאת נראה כי בשנת ק"ט כבר היה מת. גם יתכן לקיים נסחת ק"כ,
ויהי' נחמו עדין שבמלכה נ"ע חוזר לר' שלמה, לא לאביו, וסיוע לזה במלכה
ל' שאין בה נ"ע.

לא

זקן ושבע ימים הולך תמים
 תפארת ישישים
 טוב עם ה' ועם אנשים
 נקי כפים ושח עינים
 ר' שמואל בר' יוסף נ"ע בן אלנאקוה
 נפטר בחדש מרחשון לחסות בעל האל
 שנת קום עלה בית אל^(א)

לב

אחרת יהוא בן לדון אברהם הנזכר

נגנז בקבר זה איש תם וישר
 זקן ונשוא פנים ובכל דרכיו מאשר
 העֵנָו ר' אפרים נ"ע בר' אברהם נ"ע בן אלנאקוה
 והוא באחרית ימיו החזיק בכסא אביו וכבוד הודו
 והושיבו על כנו ואל מכונו
 ונכנס אל אבתיו בשלום
 ו' בחשרי שנת ינוח עליו השלום^(ב)

לג

בני שושן נ"ע

זה מלאתי כתוב בבית פיראן רודריגו די אנילאר.

בְּקֶבֶר זֶה נָגִיד שְׂרָיָה וְרָמִים
 קָצִין אִיִּים וְאָמִים^(ג)

^(א) בכ"י נרשם על מלת קום, ואולי ראוי לרשום על מלת עלה. ^(ב) בכ"י רשום על שלש אותיות נוח, ואולי ראוי לרשום על חבת עליו. ^(ג) בכ"י בקבר זה נגנז נגיד סר. ^(ד) חסר בכ"י יחד ושתי מנועות.

אֲדוֹן מִשְׁרָה כְּלִיל מְעֵלָה, אֲשֶׁר הוּא ^(ב)
 וְחֻכְמָה ^(ג) נוֹלְדוּ יַחַד הָאוֹמִים
 שְׂמוּאֵל בֶּן-כְּבוֹד יִצְחָק בְּחִיר אֵל
 בְּנֵי שׁוֹשָׁן גְּבִיר כֹּל הַחֻכְמִים
 אֲבוֹי לְדוֹר אֲשֶׁר נִעְלָה כְּבוֹדוֹ
 וְהוּא אֲשֶׁרֵינוּ אֲשֶׁר שָׁכַן מְרוֹמִים
 שְׁנַת אוֹי עַל חֻמְשַׁת הָאֱלֹפִים ^(ד)
 כֹּאב יִד . . . . . ^(ה)
 אֲמַת צוֹרַת יִקָּר הִיָּה עֲלֵיהֶם
 וְהַיּוֹם נִשְׁאָרוּ אַחֲרָיו יִתְּוִים ^(ו)

לד

אחרת

הַאֲבָן הַזֹּאת לִזְכְּרוֹן
 לְמַעַן יִדְעוּ דוֹר אַחֲרוֹן
 כִּי נִגְנְנוּ תַחְתֵּיהָ יֶלֶד שְׁעִישׁוּעִים
 מַה טוֹב וּמַה נְעִים
 בַּחֹר נַחֲמַד
 וְשִׁכְלוּ לֹא יִסְפְּרוּ. וְלֹא יִמְדוּ
 חֲסֵד מִגּוֹעַ אֲמוֹנִים
 וּגּוֹעַ מִשְׁרָשׁ נֶאֱמָנִים
 פָּרַח שׁוֹשָׁן אֲשֶׁר בְּשִׁמְשׁ עֵלָה וּוְרַח
 וּפְתַע פִּתְאוּם חֶשֶׁךְ אוֹרוֹ וְכִצְבֵי בְרַח
 וְקִצְרוּ יְמֵי עֲלוֹמֵינוּ

(ב) מלות אֲשֶׁר הוּא אֲדוֹן אֲשֶׁר הוּא אֲדוֹן מִשְׁרָה . . . . . (ג) כְּבִי וְהַחֻכְמָה
 (ד) כְּבִי אֱלֹפִים . . . . . (ה) חֲסֵד וְזֶה זֶה אֲדוֹן כְּבִי . . . . . (ו) כְּבִי יִסְפְּרוּ . . . . .

ועלה בחצי ימיו
 ועודנו רך כאבו נחמף
 ובלא יומו קל מהרה נקטף
 וארש אשה ולא לקחה
 ומשוש ההן על בלה לא שמחה
 וישב פה בעפק תפתו
 באבן תחנתו
 ואברהם שב למקומו
 ויגוע ויאסף אל עמו
 הוא ר' אברהם נ"ע בר' שמואל הא ינחמהו
 נפטר בחדש תמוז שנת חנון
 ויעזוב אב נכאב ונדאב
 אלהי הרוחות וארון הסליחות
 ישלם נחומים לאבליו
 ונרצה לו לכפר עליו

לה

אחרת.

נגנו בקבר זה ר' יצחק הרופא
 בר' מאיר הרופא נ"ע בן שושן
 נפטר בגבול אישביליאי בן כ"ה שנים
 במגפה שנת מנוחה.

(⁶) רבו השערות בפירוט הטור הזה ושלאשריו, והנהמס, ולא
 רימי להאריך.

לו

בני מכיר נ"ע.

חכם הרשיים אומן

רופא נאמן

חיי בשרים לב מרפא

רפא ירפא

צרי גלעד לנשוך מפה מכל החי ^(ב)

וכל הנשוך גראה אותו וחי

לכל נגוע ומפה ונספה

הובש שברו ומחץ מכתו ירפא

מראות עיניו ברע עוצם

מחוק לנפש ומרפא לעצם

ובמתק מליו משובב נפשים

טוב עם ה' ועם אנשים

הוא ר' אברהם בן כבוד ר' יצחק נ"ע בן מכיר

משנה שכר שכיר

עבדיו מנעוריו

אשרי בניו אחריו

ויקרא לו אשר אין לו תחלה ותכלה

אל המקום אשר היה שם אהלו בתחלה

לפנים לפני

ויקרא שם אברהם בשם ה'

עלה לשוב למרומו

ואברהם שב למקומו —

לו

אהרת .

מי יתן אפוא מלי יִכְחֹבֵן
 לעד בצור יחצבון
 מִפְתַּחֹת פְּתוּחֵי חוֹתֶם
 עָלַי אֲדַמּוֹת יִקְרְאוּ בִשְׁמוֹתֶם
 וְהֵאבֵן הַזֹּאת אֲשֶׁר שְׁמַתִּי מִצְבָּה
 בְּעֵט בְּרוֹזל וְעִפְרַת כְּחוּבָה
 כִּי נִגְנְזוּ תַחְתֵּיהָ רוּפֵא נֶאֱמָן
 צִנְצַנְתָּ הַמֶּן
 צְרִי גִלְעָד יִרְשׁ מֵהוֹרֵינוּ ^(ב)
 וְהִיתָה לוֹ וּלְזֵרְעוֹ אַחֲרָיו

הוא ר' יוסף הרופא בר' אברהם הרופא נ"ע בן מכיר
 נאסף אל עמו ^(ג)

ונסע ממקומו
 בחדש כסלו שנת ה' אלפים ומאה ועשרים ושחים ליצירה
 עלה דרך גבולו
 לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו

לח

ר' יצחק נאברו ז"ל

האבן הראשה והמצבה
 בהררי קדש חצבה
 כי נגנזו תחתיה הדר זקנים
 תפארת חכמים ונבונים

^(ב) נכ"י נקוריו . ^(ג) נכ"י עמיו .

יראת ה' אוצרו

וחורת אמת סחרו
 וכל ימיו בשפה ברורה
 היה קנרא בחורה
 והלך בדרכי האל
 צדקת ה' עושה ומשפטיו עם ישראל
 שפט בצדק דלים
 ולא נשא פני גדולים
 הוא הרב החכם ר' יצחק נאכרו ז"ל
 נכספה וגם כלתה גפשו
 לעמוד לשרת לפני צור קדושו
 בחדש טבת בחר לנוח בעדנו
 שנת יבא דודי לגנו
 עלה לישיבה העליונה
 ועזב התחתונה
 זהנה עם מלאכי שחק
 יושב בשמים יצחק

לט

אלפאטש (ב)

בקבר זה נטמן
 בחור גמע נעמן
 לדרך מוסר סר
 ומדרך ישר לא סר
 זך שנים חיה
 ורך לבב היה

ובו"ך במרחשון פנה
 ועזב את אביו בן שבעים שנה
 נאנח משמים
 כי ארכו לו אחריו הימים
 ובשנת חמשת אלפים וחשעים ושלש
 נלכד בפח ופחת^(פ)
 ומבין רעיו נאסף ונכתש^(ג) בחוך מכתש
 הוא משה נ"ע בר' יצחק נ"ע בן אלפטיש
 אלהיו ירחם עליו
 וינוח ויעמוד לקץ הימין לגורלו^(א)

מ

ו' ישראל^(ז)

בקבר זה נגנו צרור המר אשכל הפפר
 האישי הנוחן. אמרי שפר
 משכיל בכל חכמה ויודע ספר
 וירא את ה' מנעוריו.
 וחרד אל דבריו

הבחור הנחמד והנעים ד' יוסף נ"ע בר' יצחק ישראלי^(ה)
 שקצרו ימי עלומיו ועלה בחצי ימיו
 ונאסף אל עמיו

^(ח) נכ"י וסמ. ^(ג) נכ"י ונשכת. ^(ז) אולי ז"ל לגורליו.

^(ז) היא משפחת הישראלי, אשר ממנה ר' יצחק ישראלי בעל יסוד עולם,
 שהיה בטוביטולה בימי הר"אש, ואולי הנקבר באן הוא בנו, אלא שבעל
 היוחסין אומר כי ר' יצחק ישראלי נסטר בשנת ע"ב, ובאן נראה כי בשנת
 ז"א עדיין היה ר' יצחק בחיים; ואולי בטעות סופר נשמט נ"ע אחר שמו,
 וסיוע לזה שאין כחוב לאן האל ינחמהו. עוד סיוע, כי הנה הבן הזה נקרא
 יוסף, וכן אביו של בעל יסוד עולם. היה שמו יוסף (עיי' יסוד עולם דף
 ג' ע"ג.) ^(ה) נכ"י ישר'.

בכ"ח בטבת שנת השעים ואחת ליצירה
 - תהי נפשו בצרור החיים צרורה
 ושומר נפשות חסידיו יצור נשמחו
 וישים כבוד מנוחתו
 ותהיה באור החיים

מא

על ר' שמעון בן הר"א ז"ל.

בני ציון בציון זה (3) ספרו והתאבלו
 על מות שמעון הצדיק בן הר"א ז"ל אשר בו בני דורו
 התפארו והחללו

דעתו ושכלו לא נחקרו ולא נגבלו
 עמד על חוג ארץ ולו שערי שמים לא ננעלו
 מעשיו בתורה ובמצות על דור גילו גדלו
 למד ולמד פפו פרש (2) ללא שאלו
 במחקק פיו רבים מעון חדלו
 מאס כבוד חבל וכל מזמותיו געלו
 הליכות עולם, ולמקום אסיפתו יעלו (4)
 ולא לו (5)

ובי"ב באול בשבת נחטף בשנת ק"ב ונקי שכב עם הוריו אשר עלו
 להסתפח בנחלתם אשר נחלו
 אישים (1) קראוהו למקום עליון אל עוזו חביון ודרך ציון ישאלו
 שם ינוח ויעמוד לגורלו עולה לציון יעלו. -

(1) הוא הנן השמיני והאחרון להר"א (3) תבת זה מסרה בכ"י.
 (2) בכ"י רב ופרש. (7) כל מזמותיו געלו הליכות הע"ה, והיו עולות
 ומתנשאות למקום אסיפתו, הוא עולם הנשמות. ובכ"י הליכות עולם לו
 למקום וכו'. (8) כך מלאתי, ונראה שספר טור אחר, (9) המלאכים.

מב

על ר' שלמה בן כה"ר יהודה בן הר"א שו"ל

אבן בחן פְּנֵה יִקְרָה
 לעטרת צבי וצפירת תפארה
 כי נגנז תחתיה שתיל הבינה והחכמה
 וענף עץ הדעת והמומה
 תפארת בחורים
 הלך בדרך אהיו ומשתקד תמיד לקרות
 החקים והמשפטים והתורות
 הוא ר' שלמה מ"ב
 בן החכם הרב הגדול רוח אפינו וככבב־נשפנו ואור עפעפינו
 ראש גולת אריאל
 עיני כל ישראל
 ר' יהודה זצו"ל בן הר"א שו"ל
 ונפטר במגפה בט"ו באב שנת מנוחה
 עלה דרך גבולו
 לחוות בנעם ה' ולבקר בהיכל אלהים לשמי מרומו

מג

לזאת יקרא אשה
 ולה (ח) יקרא דרושה
 היתה בארץ נְקִיט כפים
 וחמידה בשמים

היא מרת דינה^(כ) בת ר' שלמה נ"ע בן אלכגאל
 אשת ר' אברהם בר' משה נ"ע נ' שישון
 נפטרה בירח אב שנת הק"ט ליצירה

מד

נ' נהמיש

אבן מוסדות

החתייה^(ז) דוד מסתחר במצדות^(ח)

אשר מגזע חסידים

ומזרע הנגידים

הנשיאים המיוחסים אנשי המזמות

אשר נקבו בשמות

ואבותיו היו מימי גולת אריאל

אצילי בני ישראל

הוא ר' דוד מ"ב בן כבוד ר' יוסף רי"ת בן נחמיש

נפטר במגפה ברוח סערה וסופה

בחדש תמוז שנת האם תמנו לגזע וחמשת אלפים ליצירה

כבוא הקרץ

החל^(ז) באדמה ועזבה לכלה וחרץ

ועלה מן הארץ^(ח)

לחסות בצל אלוה בשמי מעוניו^(ט)

הוא ושלשה בניו

ויעל מעלה מעלה

אל המנוחה ואל הנחלה

^(כ) עיין למעלה מזנה כ"ד . ^(ז) נכ"י תחתיו . ^(ח) שמואל א' כ"ג י"ט .
 ונכ"י במלכות . ^(ז) נכ"י מחל, ומקפק אני בהנהתי . ^(ח) ר' דוד .
^(ט) נכ"י מעונו .

המוכנת מקדם תחת כנפי צור ישעו
 לדוד ולזרעו
 ונאמר אמן

מה

במצבות הרבנים עוד זצ"ל.
 ר' יהודה בן הה"ר אליקים בן הר"א זצ"ל.

והאבנים תהיינה על שמות בני ישראל אבני זכרון

למען ידעו דור אחרון
 שמותם לתולדותם
 מפתחות פתוחי חוכם
 למשפחותם לבית אבותם
 קראו בשמותם עלי אדמות
 האנשים האלה אשר נקבו בשמות
 וזאת ליהודה
 בעבור תהיה^פ לעדה
 בתוך קהל ועדה
 כי נגזו תחתיה תפארת בחורים
 והדר זקנים ונערים
 יקר רוח איש תבונה
 יודע שכל ובינה
 נפשו נקיה
 ואין ברנחורמיה
 שתיל קדושים וצדיקים
 אשר בתורת האל מחזיקים

אילי הצדק והמה חכמים מחכמים
 חלק אלוה ממעל ונחלת שדי ממרומים
 חופשי התורה ויודעי האל
 אצילי בני ישראל
 לא רמו עיניהם ולא גם לכם בתלמודם
 ודבר אין להם עם אדם
 הוא הנחמד הנעים ר' יהודה מ"ב
 בן הישיש הנכבד הרב ר' אליקים האל ינחמהו
 בן הר"א ש ז"ל
 למקרה ופגע שם נכנע עלה'
 במסלה^(א) אשר לבית אל עולה
 לנוח במנוחה העליונה תקן אֶרְחִיו^(ב)
 וירד יהודה מאת אחיו

מו

אהרן

בת הה"ר יעקב זצ"ל.

אשת חיל כבת אביחיל
 חגרה בעז מתניה
 וחדד שנחה מעיניה
 ולעשות רצון קונה
 באיש חיקה ובכנה
 לא יכבה בלילה נרה
 ליושבים לפני ה' יהיה סחרה^(ג)

^(א) נכ"י במהרה. ^(ב) נכ"י אחיו. ^(ג) נראה שהיתה עושה מלאכה
 להשכר, לפרנסתה ולפרנסת בעלה וננה, כדי שיוכלו לעסוק בתורה.

היא מרת^(א)

בת החכם הר' יעקב בן הר"אש ז"ל
ובעשור לאב עלתה לחסות בצל יוצרה
נכספה בכיסה^(ב) על חמשת אלפים ליצירה

כמו

בעמוד אחר אצל רבנו יונה ז"ל.

בַּלִּיל זֶה נִגְזְרוּ עָלַי שְׁתֵּים

הֲלֹא לַיְלִי^(ג) כְּבֹר שְׁבַת מְשׁוּשֵׁי^(ד)
חֲמִסֵּי עִם שְׁאֲרֵי^(ה) עַל זְמַנִּי
אֲשֶׁר גָּנַז אֲרוֹן^(ו) קְדוֹשִׁי
וְלֹא יָרָא לְשַׁחַח אֶת־מְשִׁיחִי
וְהַלֵּל הוּד גָּאוֹן עֵוִי וְקִדְשֵׁי^(ז)
יֵצוּ הָאֵל לְחַדֵּשׁ אֶת־כְּבֹדִי
וַיְגַלֶּה^(ח) יְיָ לִי לְאִישִׁי
וַיִּזְסַף חַי וְקִימָהוּ לְנַגִּיד
וַיְשִׁימָהוּ עֲמֻרַת הוּד לְרֹאשֵׁי^(ט)
וּבְיַמֵּיהֶם אָסִיר תִּקְוָה^(י)

.....

(א) חסר שם האשה. (ב) נראה כי כאן צרמזה השנה, וברוך היודע אם נסח מדוייק. (ג) הטעם בלילי, כלומר בליל זה, אולי הוא ליל ט"ב. (ד) בכ"י שבת לא מאורי. (ה) ירמ' "א' ליה" (ו) חסר שתי תנועות. (ז) בכ"י וקדושי. (ח) בכ"י זיקוה. (ט) בכ"י עטרת הוד ליראי ה'. (י) חסר סוף הדלת וכל הסוגר. וקודם השיר הזה או אחריו (למעלה למטה, או מע' הנד' שכנגדו) אין ספק שהי' כתוב עקר המלכה (שם פטר ויום מותו), ואיננו בכ"י.

מח

ר' ישראל ז"ל (א).

אָבן יִקְרָה בְּשֵׁהֶם לֹא חֶסֶדָהּ, הִבִּי (ב)
 עַל־אִישׁ אֱלֹהִים מְסוֹכְכֶת (ג) בְּשׁוֹלֵיהָ
 אֶתֶן מְקוֹמָהּ כְּאָבן הַשְּׁחִיָּה, אֲשֶׁר
 שָׁכַן כְּבוֹד אֵל לְעַמְחָהּ וְעֲלֶיהָ

מה נורא המקום הזה
 מחזה שדי יחזה
 כל איש אשר נשאו לבו
 לראות בו
 כי בו נגנזו כלי המקדש ההראל
 הארון וישראל (ד)
 איש אשר הקדישו האל (ה) מכל סגלתו
 קדש ישראל לה' ראשית תבואתו
 צדיק שומר אמונים
 פור נתן לאביונים
 תחכמוני ראש השלישים
 חכם חרשים
 באר כל תעלומי התורה

(א) נראה לי שהוא אחיו של ר' יצחק ישראלי בעל יסוד עולם, ושהוא
 הנזכר ביוחסין בין תלמידי הר"אש; וזה אני אומר בראותי כי זה וזה היו
 חכמים, והי' שם ישראל, והי' שם אביהם יוסף (שיין למעלה מצבה מ'),
 והיו בעיר אחת וזמן אחד. וקבל על דאבדין, פירוש התורה הנזכר במאקס
 הזאת. (ב) במשקל טיון הלא תשאלני. (ג) יא"א, ובכ"י. מסובכיס.
 (ד) במקום הארון והלוחות, הוא אומר כי אבן שמה זאת נגזו תחתיה
 הארון ור' ישראל. (ה) בכ"י ישראל.

אחת מהנה לא נעדרה
 הכין לבכו לדרוש דת אל
 ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל^(א)
 הוא הרב החסיד הענו ר' ישראל זצ"ל
 בן כבוד ר' יוסף ריחב"ע^(ב)
 בשנת החסידה^(ג) בז"ך מרחשון
 סף כתר החכמים וְצָבָיִם
 ויחנצלו בני ישראל את עֲדָיִם
 ועלה בית אל^(ד) ומקדשיו
 אבי אבי רכב ישראל ופרשיו
 ויקרא לו אלהים
 תפארת ישראל
 שב לימיני זית רענן יפה פרי חאר
 ישראל אשר בכך אחפאר

מט

בן דאוד^(ה).

גִּבְּוֹ^(א) בְּקֶבֶר יְהֵה גִבִּיר מִשָּׁרָה , שֵׁר הַיִּקָּר , בְּמַהֲלָל שָׁרָה
 מוֹשֶׁה בְּנוֹ יוֹסֵף בְּנוֹ דָּאוֹד גִּבֵּר^(ב) בְּרַב עֲצָה וּבְגִבּוֹרָה
 עבד

^(א) אולי נרמו כאן שם הספר . ^(ב) רומה' תניחנו בנן עדן, ובכ"י
 התכ"ע . ואנב ארמין אעיר און הקורא כי מה שכתוב כה וכה במנחת קנאות
 נכתויא, ז"ל נכתויא, והוא ר"ת נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ .
^(ג) בכ"י נקוד על הה"א והמיו"ת והסמ"ך והדל"ת . ^(ד) מלת אל איננה בכ"י .
^(ה) שם משפחה, ודאוד בערני כמו דוד בל"הק; ובכ"י דאות בתיו, אכל
 למטה דאוד בדל"ת . ^(א) מכה זו איננה בכ"י .
^(ב) בכ"י י . ^(ג) בכ"י גביר .

עָבַד לְעִבְרִיִּים ^(א), וְחָלְקוּ לוֹ
 גִּבּוֹר בָּעוֹז וּבְהוֹד וּבְנִכְסִים ^(ב)
 . . . . . בָּא ^(ג) אֶל סִפְרָד, אֶז
 . . . . . לְשִׁמְמוֹן
 מַח ^(ד) בַּחֲמֶשֶׁת הָאֲלָפִים ^(ה) וּבִ—
 . . . . . נִפְשׁוּ בְּגוֹן עֵדוֹן
 מַלְכֵי עָרֵב כְּבוֹד וְגַם מְשָׁרְחֵי
 וַיִּקְנְאוּהוּ דְבַרֵי סָרָה
 הַתְּנַפְלוּ ^(ו) עָלָיו בְּנֵי סוּרָה ^(ז)
 תְּהִיָּה, וְהִדְגִּיּוּ יַחְזוּ צָרָה
 תַּחֲמוּז ^(ח) עֲשָׂרָה בּוֹ בְּיוֹם עֶבְרָה
 תְּהִיָּה ^(ט), וַיִּחַפְּסֶה פְּסוּת אוֹרָה ^(י)

ג

ג. טוריאל

האבן הזאת לזכרון
 למען ידעו דור אחרון
 כי נגנו חתיה פרח נעים
 ילד שעשועים
 תמים דעים
 היה קורא בתורה
 וישונה במשנה ובגמרא
 למד מאביו מה שלמד מרבותיו ^(א)
 את חקי האלהים ואת תורותיו

^(א) בכ"י לעברים. ^(ב) בכ"י ומשרה. וטעם הבית הזה כי היה ענו כענד
 עם אחיו בני ישראל, אע"פ שהי' גדול אלל מלכי ישמעאל, וחלקו לו כבוד
 ושורה — הוי החוקקים מקקי אבן, מתי תשובו מחוקקי כדברים האלה?
^(ג) בכ"י ברוב עוז ובהוד ונכסים. ^(ד) בכ"י ובא.

^(ה) תבה זו אינה בכ"י.

^(ו) בכ"י אלפים. ^(ז) בכ"י וב' תמוז, ואולי אחר מלת האלפים היה כאן
 חבה קטנה הכוללת פרט השנה. ^(ח) בכ"י ויהיה, ואולי הפנות שהיו בראש
 הבית הזה (החסרות בכ"י) היו מבשירות מלת יהיה, כגון אם אמרנו: משכן
 כבוד נפשו בג"ע יהיה. ואם תרצה תוכל ג"כ לקרוא נפשו בג"ע יהיה, לשון
 נופש ומנוחה, ^(ט) בכ"י ארובה. ^(י) מה שלמד אביו מרבותיו.

וְהָיָה בֶן ט'וֹ שָׁנִים
 וּבִדְעַת כֶּבֶן שְׁמֹנִים
 בְּרוּךְ מִבְּנֵי אֲשֶׁר נִעַ
 בְּר' יוֹסֵף בֶּן טוֹרִיאֵל הָאֵל יִנְחַמְהוּ
 גַּפְטָר בַּמְּגִפָּה בַּחֲדָשׁ תְּמוּזָה שְׁנַת ק'ט
 וַיְמִים אַחֲדִים לִפְנֵי מוֹתוֹ
 בְּנֵה בֵיתוֹ
 וְאִמְשׁ נְהַפֵּךְ קוֹל חֲתָן וְקוֹל כְּלָה
 קוֹל יִלְלָה
 וַיֵּשֶׁב אֵב נִכְאֵב וְנִדְאֵב
 אֱלֹהֵי מְרוֹמִים
 יִשְׁלַם לֹו גְּחוּמִים
 וְלִשׁוֹבֵב נַפְשִׁים
 וְרַע אַנְשִׁים (ח)

נא

ז' חמיר

אֲבֵן מוֹסְדָה
 לְאוֹת וְלַעֲדָה
 כִּי תַחְתִּיָּה נִטְמָן
 בַּחֹר נְאֻמָּן
 יִשָּׁר דְּרָךְ
 שְׁפַל בְּרָךְ
 חִפְאָרֶת רַעִים (ז)
 נַחֲמָד וְנַעִים

(ח) וַיִּמָּן לוֹ ה' זֶרַע אֲחֵר , בֶּן זֶכֶר שִׁיבִי' לְמַשִּׁיב נֶפֶשׁ לוֹ וְלֹאֲשֵׁמוֹ .
 (ז) נִכְ"י דַעִים .

ר' אברהם בר' אליסף בן חמיד
 עודנו באבו נקטף
 ומבין אָחיו נחטף
 ועזב את אביו ומח
 ובירח תמוז שנת חמשת אלפים ומאה ושבע ליצירה
 שב למרומו
 עם בניו (?) וכל עמו
 ואברהם שב למקומו

נב

ן' אלפאנדרי

קָרְבוֹ נָא כָּל-עֲבָרֵי דְרָךְ אֶל-קָבֵר אִישׁ נְעִים נְאֻהָב
 וּשְׂאוּ עָלָיו תְּמִיד קִינָה אִמְרוּ אֵיכָה יוֹעַם זָהָב
 נגנו בקבר

יצחק בר' יהודה נ"ע בן אלפנדרי
 ונפטר ביום ראשון לחדש כסליו
 שנת חמשת אלפים ושתי' לבריאת עולם

נג

פּלכוֹן

נגנו בקבר נבחר בכנים
 משכיל כבן שמנים
 אברהם בר' משה ן' פלכון ונחטף
 והובא בחדש סיון שנת ה'אפים וק"ט ליצירה ובעודו באבו נקטף

. . . . . (א) . . . . .

וימת בחיי אביו ואמו

נדר

מבני שושן

אבן שלמה וצדק היתה לראש פנה ומוסדה

בעבור תהיה^ב לעדה

כי נגנו תחתיה נשיא קהל ועדה

חכם פְּחוּשִׁי

ונשיא פְּיֹשִׁי

רופא חולים ועוזר דלים

ממשפחת שרים וקצינים

פחות וסגנים

ואבותיו ידועים מקדם לעמוד בפרץ

נשיאים מקצה הארץ

והגִּזְרָה והעֲהוּת

על שושן עדות

והוא בן חיל^ג ובעד עמו בפרץ נצב

ולפני מלכים יתיצב

הוא גביר מאיר הרופא מ"ב בן כבוד ר' יוסף בן שושן

נפטר לעולמו

ויאסף אל עמו

בחדש אב שנת קע"ה לפרט

ונכספה וגם כלתה נפשו

לאור בצור קדושו

(א) הנחתי המקום חלק, כי נסס הכ"י בלתי מובן לי, וזה הוא: כי עתי הנדק ונרטף — ורבו השערותי והשערות תלמידי, ולא נתקררש דעתי באחת מהן. (ב) נכ"י תהיה לי. (ג) נכ"י כן תול.

לחזות בלעם ה' בשמי מרומים
 ויפגעו בו מלאכי רחמים
 ורוחו ונשמתו בשמי מעוני^א
 מאיר עיני שניהם ה'

נה

אחר .

הוא דון אברהם ו' שושאן .

תורה וגדלה במקום אחד
 נגנזו^ב תחת האבן^ג הזאת יחד
 היא אבן השתיה
 כי שמה קבר אבי החושיה
 איש אשר רוח אלהים בו
 תורת אלהיו בקרבו
 יועץ וחכם הרשים
 תחכמוני ראש השלישים
 איש חמדות
 מדבר בו נכבדות
 עץ חיים אשר לא יבלו^ד עליו
 כל עץ בגן אלהים לא דמה אליו
 ותהי המשרה על שכמו
 נודע בישראל שמו
 ר' אברהם ו' שושן
 היה למשפט השן
 אשכול הפפר
 הנותן אמרי שפר

^א נכ"י מעונים . ^ב נכ"י נגזו . ^ג נכ"י יונלו , ואולי היה כתוב ינבלו .

אבִי לְתַלְמוּד אִם לְמַקְרָא
 בְּאֵר לַחִידוֹת הַתּוֹרָה
 כַּמָּה סְפָרִים לְתַלְמוּד הַקָּבֵר
 וּבמַקְרָא אֵין לוֹ הַקָּבֵר
 לֹא הִנִּיחַ חֲכָמָה שְׁלֵא לַמּוֹד
 כַּמָּה נִסְיוֹנוֹת נִחְנָסָה⁽⁶⁾ וּבְכָלֶם עֵמֶד
 וּקְבָלֶם בְּשִׂמְחָה וּבַחֲבָה
 וּנְפִטֵר בְּאַהֲבָה רַבָּה
 כִּדְ בְּאַלּוּל שְׁנַת צ"ט⁽⁷⁾
 וְעָלָה לְשָׁמַי שׁוֹכֵן מְעוֹנֵי
 וְאַבְרָהָם עוֹדֵנוֹ⁽⁸⁾ עוֹמֵד לִפְנֵי ה'

נו

אבִי זֹמְרָה

אִישׁ חֲמֻדוֹת

מְדַבֵּר בּוֹ נִכְבְּדוֹת
 חֲכָם בְּדַת הַתְּמִימָה
 בִּישִׁישִׁים חֲכָמָה
 בַּחֵר בְּפֶשֶׁר וּמֵאֵם בַּעֲשֵׁר
 הִישִׁישׁ הַחֲכָם ר' יְהוּדָה בֵּר' אִפְרַיִם בֶּן אֲבִי זֹמְרָה
 עַד מוֹתוֹ עֵמֶד בַּכַּחוֹ
 לֹא כִהְתָּה עֵינָיו וְלֹא נָס לַחוֹ
 וַיֹּאמֶר נַעַר הֵייתִי גַם זִקְנָתִי
 וּבִשְׁעַר⁽⁹⁾ הַחֲכָמָה יִשְׁבַּחִי⁽⁷⁾
 הִנֵּה אֲנִכִי הַיּוֹם בֶּן חֲמֵשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה
 עוֹדֵנִי הַיּוֹם חוֹק בְּרַעַת וּבְבִינָה

(6) נכ"י ז"ס. (7) נכ"י עונר. (8) נכ"י ובעד, ואולי ז"ל ובעל. (9) נכ"י ישבתי ונעתי, ואולי ז"ל ולא נעתי, או ולא זעתי, ואולי והתלוננתי.

ובכ"ח במרחשון שנת תשעים ואחת ^(א)
 בקש לנפשו נחת
 לשרת לפני עושה פלא
 ויאמר ה' יהודה יעלה

נז

בן ששון

האבו הנאת והמצבה
 בהר שפר חצבה
 כי נגנו תחתיה מאיר עינים
 מר עובר לכל אפים
 שמן ששון מרקחו
 נרדו ^(ב) נתן ריחו
 גבה ונשא
 והצליח ועשה
 בראש הכבוד נצב
 ולפני מלכים התיצב

הוא ר' מאיר מ"ב בן כבוד ר' אברהם רי"ח בן ששון
 נפטר במגפה בחדש אב שנת מנוחה
 עוב את האדמה לְכֹלָה וחרץ
 ועלה מן הארץ
 דרך גבולו
 לחלקו ולגורלו. —

^(א) בכ"ו ואחד • ^(ב) בכ"י נרדו •

נח

ו' אלדוויא

איש תם וישר
 ובכל מעשיו מאשר
 שם טוב קנה לעצמו
 ועל טוב יזכר שמו
 איש אמונות רב ברכות
 אשר ברכו ה' צבאות
 אסף מקנה וקנין
 ולעניים^א נתן ענין
 כי חננו ה' וכי יש לו כל
 וברך את אברהם בכל^ב
 ויתן לו מעשר מכל
 ולאברהם הטיב בעבורה
 ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה
 ודגלו עליון אהבה
 וימת אברהם בשיבה טובה
 הוא הזקן הנכבד ר' אברהם בר' יצחק נ"ע בן אלדוויא
 יצא מאפלה למקום אורה

נט

ו' ששון עוד

עד הגל הזה ועדה המצבה
 כי שם נגנו בחור וטוב דגול מרכבה

^א נכ"י ולעניים • ^ב חנה זו איננה נכ"י •

ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח
הולך וטוב וריחו המר מרחוק יריח (פ)
ובכל הארץ זאת מודעת
כי נגעה ידו בעץ הדעת
ואכל מפדיו

כי מה טובו ומה יפיו
והשכיל בחבונה ובדעת ומזמה
ויספה... שחקים בחכמה
ובמעלות השמש אחו
ולא אנים ליה כל רו
וספר רפואות עמו נגנו
וכל מעשיו נחמדים מזהב ומפז
ואם נגעה ידו בעץ הדעת
בעץ החיים לא יכלה לגעת
פי נחטף צעיר ימים ברוך- מבנים
ולא זכחה נפשו להיות כל ביתה לבוש ישנים
וקראהו אסון
והוא כאלונים חסון

הוא יוסף בן אברהם בן ישון
ומנורת אביו היתה בישמנה נרות
נר לכל אחד מבניו והיו למאורות
ואחר אשר כבה נר יוסף ביום עבדות
אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות
ויאסף אל עמיו ויצא מאפלה לאורה
בישמנה עשר יום לחדש אדר שנת תשעים ושיש ליצירה
תהי נפשו בצרוד החיים צרורה. —

ס

בן בקואה

נקבר בקבר איש משכיל ותלמיד
 ירא את ה' במצותיו חפץ תמיד
 וקבע עתים לתורה
 נושא ונותן באמונה
 דובר אמת ^(א) גבעת הלבונה
 משכמו ומעלה ^(ב)

גדל בשם טוב ונפטר בשם טוב
 שמו יוסף בר' יהודה נ"ע בן בקואה
 אשר צפה לישועה ^(א) וקנה
 נחטף מלוה ה' חונן דל ^(ב)
 והוא בן טל ^(ג)
 בחשרי שנת אגלי טל ^(ד)
 על חמשת אלפים לקחו ^(ה)
 ונאמנה את אל רוחו
 בטל ^(ו) ירוה צחיחו
 ובמקום גדולים ישים ^(ז) מנוחו
 ובעת יחיה מתים משיחו
 יעמוד יוסף בטעמו וריחו —

^(א) הלשון נראה חסר. ^(ב) גם כאן אולי חסר. ^(ג) בכ"י ישועה.

^(ד) נחטף ר' יוסף שהיה חונן דלים.

^(ה) בן ל"ט שנים, כך אני אומר מסברה, ובכ"י אבן טל.

^(ו) בכ"י נס', ואולי נ"ל בה', נח', בכ', וכיוצא בזה.

^(ז) לקח אותו אלהים. ^(ח) בכ"י כטל. ^(ט) בכ"י ישרים.

סא

וְשׁוֹשֵׁן

זאת מצבת קבורת סמבונה
 בת ר' זיזה ז"ע בן שושן
 נפטרה שנת ב'מ"ח^(א) על חמשת לפי ומאה
 ובמותה נפסקה שלשלת אבותיה
 (ב) שבה יצאה
 על בעל נעוריה ישבה

סב

וְיִשְׂרָאֵל עוֹד

מקנה השדה והמער' אשר בו לאחות קבר
 לאיש מצאהו שוד ושבר
 על מות לבן בחור וטוב
 כגן רטוב
 קם עליו כדונים^(ג)
 גוי עז פנים
 השקהו מי רוש
 בא עד הראש
 ויכהו בצדיה
 מכה מריה
 לָאָרֶץ חִיתוֹ דָּבָה
 ויִצֶק דם המִּבָּה
 נתנהו בדמו מתגאל^(ד)
 נער ישראל

(א) נכ"י בעה. (ב) אולי חסרי. (ג) אולי ז"ל כדונים. (ד) נכ"י מתגאל

הוא ר' ישראל בר' משה
 בן ישראל, דמו יִחַשֵׁב כדם קרבן אִשָּׁה
 הַצִּבִי יִשְׂרָאֵל. חֲלָל
 בשנת על במותיך חלל
 אי ניסן (ב) . . . . .
 וראש לא נשא מיום נָפְלוּ
 עד בא המשחית אל ביתו
 בַּפֶּסַח ויִמָּת אותו
 תהי מיתתו כפרה לנשמתו
 ויאסף אל עמיו
 תהיה נפשו בסוד נקיים
 צרורה בצרור החיים
 יפרוש כנפיו עליו האל
 אלהי ישראל

סג

אחרת עוד

רְאוּ צִיּוֹן לְסוֹפֵר תַּחֲבֵמָנִי יִפֶּה . . . בְּרֹעַלֶיהָ (ב) אִישׁ אֶמְוֶנָה
 שְׁמוֹ יִצְחָק וַיִּשְׂרָאֵל (ג) וַנִּפְטַר שְׁנַת (ד) נִד (ה) בְּכֶסֶלּוֹ נָד וּפְנָה
 וּמִלֵּאף רַחֲמִים מֵעַל קָרְאוּ וְאָמַר (ו) לֹו עֲלֵה סוֹפֵר (ז) וְשֶׁב־נָא (ח)

(ב) נראה שהכוונה באחד עשר בניסן, ושאר הטור כך הוא בכ"י: נס
 לקמהו חבל - (ג) בכ"י יפה נוף רובן עליה.
 (ד) מנשפתת-הישראל - (ה) בכ"י בשנת.
 (ו) חסר חנועה אחת, ואולי ז"ל נדד, ובכ"י בשנת נר.
 (ז) בכ"י ויאמר. (ח) בכ"י עלי הסופר - (ט) על אם שגזא הסופר:

סד

אחרת עוד .

	אֲשֶׁר חֶשְׁבָה תְּמַשׁוּ	לְיִשְׂרָאֵל ^(א) נִדְרוּ
זמן וירעישו ^(ג)	וְהָרַעִים ^(ב) הַיּוֹם	
	וְשָׁלַשׁ לַיְצִירָה	שְׁנַת שְׁשִׁים נְאֻמָּה ^(ד)
ולו קלחה נפשו	וְלֹאֱלֹהֵיו ^(ה) נִכְסָף	
	בְּכֹדֶךָ יִשְׂרָאֵל	רָאֵה ^(ו) יִצְחָק בְּנֶךָ
ימינה על ראשו	אֲשֶׁר אָהַבְתָּ ^(ז) שֵׁים	

סה

אחרת

בְּהִיר ^(א) בְּנִים יְהוּדָה בֶּן־שְׁלֹמֹה	יְלִיד נְחֻמָּד וַיִּשְׂרָאֵל מְקָרָא ^(ב)
בְּרֵאשׁ אֱלוֹל ^(ג) וּבְשֵׁנַת ^(ד) הַחֲמִשָּׁת	אֶלְפִים מֵת ^(ה) וְשֵׁים לַיְצִירָה

סו

אחרת עוד :

האוינה רועה אבן ישראל
קול המית צבי ישראל
בן יוסף

(א) לאיש זה שהי' ממספת הישראלי . (ב) מסר תנועה אחת .
 (ג) נכ"י והרע רישו . (ד) תנה זו איננה נכ"י . (ה) נכ"י ואלל אלהיו .
 (ו) תנה זו הוספתיה מסברה , ונכ"י את . (ז) נכ"י אשר לך . (ח) נכ"י בחור .
 (ט) ממספת הישראלי . (י) אע"פ שנחמ"י ו' ע"ו אלול נקוד חטף ,
 המזכיר התיר לעלמו להניעו בתנועה . (יא) נכ"י בשנת . (יב) תנה זו איננה
 נכ"י , ואם תרצה אמור סף , פס , או נד .

הכה מכת . . . ונפל חלל
 ובעשור לחדש בשבט^(א)
 יזכר זכרו כזיח רענן
 ובנים לא היו לו

סז

בן טשאט

זאת ליהודה
 נצב על העדה
 כי היה ישר^(ב) ונאמן מהיר במלאכתו
 . . .^(ג) ללמד את בני ישראל תורה
 כדת וכשורה
 לדרוש לרבים להדריכם בדרך ישרה
 הוא ר' יהודה נ"ע בר' אברהם בן טשאט
 נפטר בחדש מרחשון בק"ת ליצירה

סח

ו' קרישה^(ד)

נִגְנֵנוּ בְּקִבְרֵי זֶה אֲנֹשׁ עֵנֵנוּ
 יִשְׂרָאֵל וְסָר מִרְעַ וְאִישׁ צְדִיק
 יִצְחָק בְּנֵנוּ יוֹסֵף שְׂמוֹ בֶן־קְרִישָׁה^(ה)
 בְּשָׁנַת שְׁתַּיִם נָד' וְעוֹד שְׁשִׁים
 עִם פְּעִלֵי צְדָק פְּעֻלוֹתָיו
 הָיָה וְגַם תַּמִּים בְּדְרוֹתָיו
 לְכָל אֲמַת' נוֹדְעוֹ אֲמוֹנוֹתָיו
 ח"י בְּאֵלֶּיךָ נִטְמָן בְּעִירוֹתָיו

^(א) כאן נראה חסר . ^(ב) בכ"י שר . ^(ג) בכ"י והומת . ^(ד) בכ"י נ' קרישה .
^(ה) בכ"י נ' קרישה . ^(א) באמת . ^(ב) בכ"י כ"ר .

סמ

ן' אלהרב

בשנת מאה ותשע לפרט היצירה
 שנת עברה וזעם וצרה
 היא שנת המגפה
 אכלה יבול הארץ וקטפה^(א)
 עקרה הרים ושטפה
 ונכרת בגורת עושה חזוים
 בן מבין ומשכיל בחור כארזים
 בו נכללו כל נתיבות
 מישרות ומעלות טובות
 ר' שלמה בר' שמואל נ"ע בן אלהרב
 עלה למנוחה
 יקיץ לקיץ הימין עם המנויים
 הכתובים לחיים

ע

כארקסמן^(ב)

בקבר זה נקבר
 איש שכל ונבון דבר
 נקי כפים ובר
 מלא הוד וחכמה
 ודעת ומומה

^(א) נכ"י נקטפה. ^(ב) למטה בתוך המלכה כחוב אלסארקסטן, ולא
 אדע איזה יכזר הזה או זה.

יועץ וחכם חרשים
 טוב עם ה' ועם אנשים
 רופא מחלים הנפשים^(א)
 ומורע קדושים

שמו ר' יעקב בר' יצחק נ"ען אסארקסטן

נתן כל ימיו אל לבו
 לאהוב את ה' ולדבקה בו
 וכאשר בארץ^(ב) פרץ פרץ
 בקדושים אשר בארץ

ותפרין^(ג) בם המגפה

נלספ אל עמו

ועזב את הארץ ועלה לשכון^(ד) מרומו

ובי"ב בתמוז שנת מנוחה היחה^(ה) יד אלהיו עליו
 לשוב יעקב אליו

לתת לו יד בין חסידיו ולעבור בראשם

ויאמר ה' אל יעקב קום עלה בית אל ושב שם

ויעקב הלך לדרכו לראות פני דר נגהים^(ו)

ויפגעו בו מלאכי אלהים

עא

ישראל עוד

נגנו בקבר זה ר' שלמה בר' יצחק נ"ען ישראל

אשר שם מגמתו לעסוק בחורה

ונפטר שנת מנוחה.

(א) ימזקאל י"ג כ', ותכ"י מחליים הנפשיים. (ב) ככ"י בפרץ.
 (ג) ככ"י ותפרוש. (ד) ככ"י לשכון. (ה) ככ"י כי היחה.
 (ו) ככ"י נכוחים, ואס תרלה אמור נבהים.

עב

אחרת

אבן מוסדה
 לאות ולעדה
 כי תחתי נטמן
 איש ישר ונאמן
 יוסף בר' שאול נ"ע בן ישראל
 נפטר בירח אייר שנת בימין צדקי תמכתך

עג

הנמצא כזה
 נטמן בקבר זה
 בן נחמד ונעים וילד שעשועים
 מבין רעים אהוב תמים דעים
 והוא עודנו נער
 מארץ ננער
 ר' יצחק נ"ע בן החכם ר' שלמה תנצב"ה ן' אלמסעודיה
 הלך ופנה
 והוא בן י"ח שנה
 קצר שנים
 ולבבו בן^פ כבן שמונים
 נפטר במגפה
 בארבע' בחמוז שנת האק תמנו לגוע.—

עֵד

על מצבת החכם ר' אברהם בן אלפכאר ו'ל
והיתה שנוכה ולא נאלמה קריאתה.

שְׂכוֹר מֵיָיִן הִתְרַעְלָה	כוֹר לְמַעַרְת הַמְכַפֵּלָה ^(א)
.....	..... ^(ב)
שָׁמָּה קָבַר	אֲבָרָהָם רֹאשׁ כָּל־מְקַהֲלָה
נְגִיד וְשָׂר אֶךְ לְמוֹסֵר	עַל ^(ג) כָּל־מִשְׁרַת שָׂר הַלָּלָה
בָּא ^(ד) קִץ לְבֵא אֶל הַשָּׂדֶה	לְהִיּוֹת עֵדָיָה ^(ה) מִתְנַעֲלָה
וַיֹּאמֶר עַד פֹּה תָבֵא ^(ו) , לֹא ^(ז)	חֹסִיף; בָּאָה הַמְכַשֵּׁלָה
.....	עֲלִיּוֹן מִתְנַפְלָה
וּבִכָּה וַנִּהְיֶה וַאֲמֹר אֶךְ הִדְדָּה	כָּל כָּל־אָדָם נִצְבִי ^(ח) סָלָה
עַל עֶפְרַיִם יִשְׁכְּבוּן לְמַעַ-----צָבָה	.....
..... ^(ט)	יִבְטַח הַנֶּעֱלָל ^(י) מִשְׂאוּלָה

והנה בה קבר הגבר הוקם על
במאמר ובפעל
סגלת המלכים
ותהלת הנסיכים
שר וגדול
המעון המגדול

(א) המאמר קורא לאותו הקבר מערת המכפלה, על שם שנקבר בו איש לדיק שזמו אברהם. (ב) השמטתי הבית הזה הבלתי מובן לי, וזה לשונו בכ"י: תשקף סף נעל נוסף ישכילך כל תרעלה.
(ג) תנה זו איננה בכ"י, והכוונה לדעתי כי שרמו היתה מהללה יותר משררת כל שר, כי הוא לא היה נגיד ושר להנאתו, אלא להדריך יאת העם בדרך המוסר. (ד) בכ"י נאה. (ה) בכ"י עדים. (ו) תנה זו איננה בכ"י. (ז) בכ"י ולא. (ח) תנה זו איננה בכ"י. (ט) מספרה חלקתי הבית הזה לשנים. (י) בכ"י וכוונה להנלל.

ר' אברהם בן כבוד החכם המופלא הנשיא^(א) בן אלפאכר
 ונפטר בליל רביעי כ"ה יום לחדש טבת
 שנת ארבעת אלפים^(ב)

עה

על מצב' החכ' השלם הנשיא ר' יוסף ו' שושן^(ג)
 אשר ננה בית הכנסת הקדש הי"ג

האבן הראשה תשואות חן חן לה
 מקום הצדק יקרא^(ד) לה
 כי נגנו חתיה הנשר בעל הכנפים
 וכל שרי המלך משחחיים לו אפים
 הנשיא הגדול^(ה)
 גבור התורה ואלוף המִשְׁרָה
 בחיר ה' וידידו
 יסוד עולם ועמודו
 מופת הדור ופלאו
 ממזרח שמש ועד מבואו
 הוד הַיֶּקֶר וכבודו
 בשמים עדו ובמרומים סהדו
 החן משוך אליו
 והחסד נטוי עליו
 מטעם המלך וגדוליו

(א) חסר שם האב, ואג"י לא אדע אם הוא החכם הנזכר אשר העפסר
 הרופא ר' יהודה בן אלפאכר, אשר כתב לרד"ק נגד ספר המורה.
 (ב) כאן חסר (לדעת) המלות והעשרות. (ג) ידידי אלמנלי יש בידו
 כ"י פירוש אבות לר' יוסף בן שושן. (ד) ככ"י נקרא. (ה) ככ"י הנשיא הגדול
 הרב האריה, וקול"ז ולכו כלכ האריה, או (כדעת יא"א) הרב המורה

המזלות^(א) דגליו

והככבים נשאי כליו^(ב)

איש חמדות ומבין חידות

ובתכונות לו^(ג) עשר ידות

השר הטפסר

אשר מדרכי ה' לא סר

מחמד עינינו ומשא נפשנו

וּרְכִבָּנוּ וּפְרָשָׁנוּ

החכם המופלא

הנשיא המעולה

מר^(ד) ורב^(ה) יוסף^(ו) שושן

אשר היה רם ונשא וגבה מאד

בר כבוד הישיש החסיד פטיש החזק ר' שלמה תנצב"ה

נפטר בשלהי שבט שנת ויבן את הבית ויכלהו

תם ת"ל

על מצבת קבורת הר"א שז"ל.

האבן הראשה תשואות חן חן לה

תם

אמר שד"ל: כך נמלא זכ"י, תחלה חס ת"ל (תהלה לאל), ואח"כ על
מלכת וכו', ועוד שנית הם; והדבר קשה מאד, איך אחר כמה מלכות
ממשפחת הר"א שנתקן למעלה, מלכת הר"א עלמו הושמטה, ילח
וכתבה רק אחרי תשלוס הספר. והנה מלכת הר"א הכתובה כאן, נראה
שהעקר חסר ממנה, ושזין לפנינו רק תחלתה, כי מליצת האבן הראשה

(א) זכ"י המולות. (ב) הכוונה כי מעלתו למעלה ממעלת הנכבדים
והמולות. (ג) תנת לו איונה זכ"י.

וגו' מלויה במזנות אחרות, כגון באותה שלמעלה מזו. ואולם יתכן גם כן לומר שאין המזנה חסרה כלום, וזהמלות האלה לנצח בוללות כל מזנה קבורת הר"אש, כי מה נורך לאדם מפורסם, האריכות בתהלותיו? והנה במלות האנן הראשה נכלל גם הנפטר הר"אש, ובמלות חן לה נרמז מספר שנת המיתה. שהוא ה' אלפים פ"ח. ומה נכבד היינו הלו בקובר לאונו!

והנה אם אמת היה הדבר שכן עלה במחשבה לפני בעל המזנה (מה שאין אני נשבע עליו, ואולי כלום חזיון הוא הוא), יתכן (כדעת יא"א) שנזקק המלות האלה במזנה אמת הר"אש (למעלה מזנה ח') שנתנו בה ונמותם לא נפרדו, ונחצו מזנה הר"אש כלל אחר מן המזנה, והמעתיק לא ראה המלות ההן או לא הגיית עליהן, כי לא עלה בדעתו שיהי' נרמז בהן ענין בשני עלמו; ואחר שהשלים ספרו שמע מזקני המקום כי המלות ההנה הן הן מזנה קבורת הר"אש, ואז הוסיף איתן בסוף הספר.

ועתה נכל לבני אברך את ה', אשר הקרה מטמונים יקרים לפני, ולאין אוניס הרבה עזמה, לזרוף רוב סיגי השנואים המחשיבים מאר המזנות האלה בכ"י, ומונעים הנותן. וגם ידעתי כי רבים מן הקוראים לא יעלו על דעתם כונן היגיעה אשר היה לי במלאכת ההגהות וההערות האלה, כדרך שלא הבינו יגיעי ועמלי אשר עמלתי במלאכת בתולת בת יהודה, לסדר השירים לנסיעת א"י לפי מקומם וזמנם, ולפרש תעלומות מליכותם, הנעולות בבתי ברזל בעדנו אוננו אנשי הדור האחרון, אשר לא הורגלנו בשירי קול אשר שרו משוררי ספרד הקדמונים על דרך מליכות הישמעאלים וחידותם, הרחוקות כרחוק מזרח ממערב גם מדרכי שירי לשונות אינרופא, גם מדרכי שירי הקדש אשר במקרא. ועם כל זה לא ארפה ידי מעבוד עוד עבודות כאלה, להוציא לאור מטמוני מסתרים, הנשכחים מאנוש, ותחלתי מה' שיהיו יגיעי לעזר ולהועיל לבני עמנו, להחיות בלבנם אהבת לשון אבותינו, אשר למודה מתמעט והולך יום יום בדור הזה.

ועתה ידדי קורת בלצק, קח נאמידי קלת תקונים ונוססנת למה שכתבתי במקומות אחרים.

הערות על כרם חמד ד'

א

באגרת השנת (אס עמוד 168) כתב ראב"ע כי ענה הגאון שאמר כי ראה רגע קדרות השמש בבגדאד לא היה בעת המולד, על כן אמר כי חשבון הקדמונים

הקדמונים לא היה בדקדוק יפה; רק חסנוס (של קדמונינו בקביעות
 הדשים והשנים) הוא הנכון, והוא (הגאון) עשה ארבע טעויות וכו'. והנה
 החכם המפורסם הרב שו"ר הוביח בחכמתו כי הגאון האמור כאן הוא רבנו
 רבנו סעדיה, כי בתשובות רש"ן ח"ג סי' רט"ו כתוב מפורש כי רבנו סעדי'
 גאון הוא שראה הקדרות בנגדאד שלא היתה ברגע המולד. ועל זה נ"ל
 להוסיף כי אמנם רבנו סעדיה גאון לא כתב ולא דבר ולא עלתה על לבו
 לומר שחשבון קדמונינו לא היה מדויקדק, ונהפוך הוא כי הוא אמר כי
 עבור השנים במחזור על סדר גו"מ אדו"ט, ודחיית קבוע ראש השנה מימי
 אד"ו, ושאר הדחיות הנוהגות בזמן הזה, וכל עניני העבור כמו שהוא הכל
 נוהג בזמן הזה, כל זה היה קבוע מהר סיני ונמסר בקבלה איש מפי איש
 ממרע"ה שנמסרו לו על פה מפי הגבורה, כי כשאמר לו החדש הזה לכם
 נמסרו לו מדת זמן החדש כ"ט י"ב חש"ג ועבור השנים וכל הלכות העבור
 ודחיותיו. כל זה כתוב מפורש בס' יסוד עולם דף ס"ט.

הן אמת כי הוא ראה הקדרות שלא היתה בשעת המולד, אך אין ספק
 כי הוא היה מתרץ המנוכה הזאת באחד מדרכי התירון, בלי שיוציא מזה
 כי חשבון קדמונינו לא היה מדויקדק, מאחר שהוא מאמין כי החשבון ההוא
 מסור הוא לנו מסיני. ואמנם דרכי התירון לא נפלאים המה ולא רחוקים,
 כי הנה ראב"ע עצמו מתרץ ואומר כי חשבון העבור לא נתקן על בנגדאד,
 אלא על ירושלים, ואחרים (ומהם הרש"ן) אומרים כי נתקן החשבון על
 קנה המזרח, ובעל יסוד עולם אומר לא כזה ולא כזה, אלא על טבור
 הארץ נתקן החשבון. ואנחנו לא נדע באיזו מן הדעות האלה אמו רבנו
 סעדיה, אבל מה שהוא למעלה מכל ספק הוא כי הדבה אשר הוציא עליו
 ראב"ע, לאמר שהוא אמר כי חשבון קדמונינו בלתי מדויקדק, דבת שקר היא.

ב

שם עמוד 98 נשאתי ונתתי על יום מיתת הרי"ף, כי בסוף הרי"ף נדפס
 שנפטר המחבר ביום שנת י"א אייר, ונס' דרך תמים גם בדיואן רמב"ע
 אשר בידי כ"י כתוב שנפטר ביום שלישי בשנת עשרה ימים לחדש אייר,
 והראב"ד ובעל היוחסין כתבו מיתתו בניסן, לא באייר. ואחר חקירות
 ובדיקות העליתי שם כי הנכון שהיתה פטירת הרי"ף לא בניסן ולא באייר,
 אלא בסיון, ושהי' זה בשלישי בשנת, עשרה ימים לחדש. ואם דחיית הגהה
 אחרת שהי' אפשר להגיה, וההגהה אשר דחיית מלאותיה אח"כ כתובה
 ומקוימת בלייטטריפט של החכם גייגער (II. 369) בשם החכם פולד מעיר
 ברנקפורט

פרנקפורט. אח"כ כמולא שלל רב מלאתי בתשנ"ז ח"א סי' ע"ב כתוב מפורש כדברי, שמת הרי"ף בעשרה ימים לחדש סיון. ותמיהה גדולה היא אלי, איך שום אחד מהחכמים הגדולים חוקרי קדמוניות, הנקייאים בתשנ"ז, אשר זכרו תשובתו ח"ג סימן דע"ו הסותרת לכאורה את דברי, לא זכרו תשובתו ח"א סימן ע"ב המסייעת דברי סיוע שיש בו ממש.

ג

שם עמוד 205 העיר בתבנתו הרב החכם המפורסר שו"ר ב"י בסדר תנאים ואמוראים שהולאתי לאור כתנתי (שם עמוד 185): ואח"כ רבן גמליאל ור' יהודה ורבן גמליאל ור' הלל, ולא העירותי כלל על חלוף, הנמלא במחזור ויטרי, אשר (לפי ההעתיק אשר שלחתי לו ביום כ"ו אדר חקל"א) אין בו רבן גמליאל שני בין ר' יהודה לר' הלל. ואמנם אמתת הענין היא לפי מה שאמר. במחזור ויטרי כך כתוב: ואח"כ ר"ג ורבן גמליאל (שתי מלות אלו מזויינות בשתי נקודות על כל אחת מהן) ור' יהודה (שתי מלות אלו מזויינות בנקדה אחת על כל אחת מהן) ור' הלל ותינוקות שמתו וכו'. ואני בשנת חקל"א לא הבנתי ענין הנקודות ההן ולא תשתי להן, ובראותי שני רבן גמליאל זה אשר זה, השמטתי אחד מהם. אבל בשנת חקל"ב, כשזכיתי לראות העתיק שני מסדר תנאים ואמוראים, ומלאתי כתוב בו: ואח"כ ר"ג ור' יהודה ור"ג, אז נפקחו עיני וראיתי כי הנקודות שבמחזור ויטרי לא לחנם נרשמו, אלא לרמוז כי ר' יהודה כריך להיות קודם ר"ג השני, ולפי זה אין שום חלוף בין נסח לנסח, על כן לא כתנתי על זה שום הערה, ובפרט כי ראיתי כי למעלה כבר נזכרו בסדר תנאים ואמוראים כסדר הזה בעלמו: ר"ג ר"י ור"ג והלל. ואני לא אגזור אומר כי באמת היה ר"ג שני בין ר"י לר' הלל, רק אמר כי לדברי סדר תנאים ואמוראים בשתי ההעתיקות אשר ראיתי ממנו, אין ספק שהי' שם ר"ג שני בין ר"י לר' הלל. ונ"ל כי סדר הנשיאים שעמדו אחרי רבנו הקדוש עדיין לריך הוא תקירה ועיון גדול, והחכם שמואל הקטן (Petit) כך הוא מונה אותם: גמליאל, יהודה, הלל, יהודה, הלל, גמליאל. ודע כי ההערה הארוכה אשר כתנתי בעמוד 185 אין שם מקומה, אלא בעמוד 186 בשיטה דביעית, כי ר"ג שהזכיר שמואל הקטן שאמר שהי' בשנת 415, איננו ר"ג שלפני הלל, אלא ר"ג בתראה.

עוד העיר הרב החכם המפורסר שו"ר (אס 205) כי נסתת מחזור ויטרי.
 היא אמר ר' ירמיה, לא יור' ירמיה, כמו שהדפסתי; וזה אמת, אלא
 שאני לא חשתי להזכיר החלוק הזה, יען בכל סדר תנאים ואמוראים לא
 מלאתי בשום מקום שיזכיר דבר בשם אומרו, אך הכל נאמר בסתם, על
 כן סמכתי על הנסח האחר.

לשון סדר תנאים ואמוראים שם בעמוד 185 קשה מאל, ובקש הרב
 החכם המפורסם הנ"ל להולמו ע"י הסוף הסדר, והנני נותן לפניך נסח
 מחזור ויטרי והנסח החדש אשר תקן הרב החכם שו"ר, זה לעמת זה:

תקון הרב החכם שו"ר

ורבותינו כך כוללין אותם: הלל,
 ושמעון אב גמליאל הזקן, ושמעון
 של זקנים, וגמליאל דיבנה, ושמעון
 אב שמעון (נ"ל ושמעון אב יהודה),
 ובן ר"ג, ויהודה בנו מת. אמר ר'
 ירמיה בנו של ר' זעירא בן ע' אבות
 לו נשיאים. ואח"כ ר"ג ור"י ור"ג
 (עיין למעלה הערה ג') ורבי הלל
 ותינוקות שמתו. ובאותו זמן נהג
 נשיאות ר"ג ורשב"ג ור"י הנשיא בנו
 של רשב"ג. ואח"כ ר"ג ור"י ור"י הלל
 בנו של ר"י הנשיא. אמר ר' ירמיה:
 בנו של רבי זעירא, בן תשעה אבות
 (לוי) נשיאים. ור"ג ור"י נשיא
 ור"ג בתראה.

נסח מחזור ויטרי

ורבותינו כך כוללין אותם: הלל,
 ושמעון אב גמליאל הזקן, ושמעון
 של זקנים, וגמליאל דיבנה, ויהודה
 אב שמעון (נ"ל ושמעון אב יהודה),
 ובן ר"ג, ויהודה בנו מת. אמר ר'
 ירמיה בנו של ר' זעירא בן ע' אבות
 לו נשיאים. ואח"כ ר"ג ור"י ור"ג
 (עיין למעלה הערה ג') ורבי הלל
 ותינוקות שמתו. ובאותו זמן נהג
 נשיאות ר"ג ורשב"ג ור"י הנשיא בנו
 של רשב"ג בנו של ר"י הנשיא, ור"ג
 ור"י נשיא ור"ג בתראה.

והנה מלבד ענין זרות התינוקות שמתו, שגם הרב החכם שו"ר מו דה
 שלא ידעו מה הוא, יקשה להבין היות מיתת התינוקות נמשכת (כדבריו
 עמוד 205) מן ר"ג דיבנה עד רבנו הקדוש, ויקשה ג"כ מלד הלשון
 ותינוקות שמתו ובאותו זמן נהג נשיאות ר"ג ורשב"ג וכו'. והיות קשה
 אללי הוא שלא מלאנו בסדר הנשיאים האלה זכר ורמז לרבן יוחנן בן זבאי,
 שהיה נשיא אחר הזרובן, כשנהרג רשב"ג. ומה לי אם לא היה מבני בני
 של הלל? סדר נשיאי ישראל הוא מונה, לא סדר היחס של הלל.

על כן על כל הדברים האלה לבי אומר לי להניח בדרך אחר, לפי מה
 שאמר:

נ"ל כי מן ורבותינו עד מלת נשיאים הכל חוספת שהוסיפו אחרים
בגליון, ומלות ובאותו זמן דבקות למעלה: הללו בבית שני, ובשנת ש"פ
למנין שטרות חרב הבית, יהי רצון מלפני הקב"ה שיבנה במהרה בימינו;
ובאותו זמן נהג נשיאות . . . .

וענין המאמר הזה הנוסף בגליון לפי דעתי כך הוא: ,, ורבותינו כך
כוללין אוחס" להקל על הזכרון שמירת סדר הנשיאי' מהלל עד רבנו הקדוש,
קצת מן החכמים נתנו בהם סימן, והיתה תחבולתם בסימן הזה לנתח
שלשלת היחס ההוא לנתחים, אבל נתח (מן מהראשון והאחרון) תחלתו
שמעון, בזה:

הלל

שמעון אב גמליאל הזקן

שמעון של זקנים

שמעון אב יהודה וכן ר"ג

ויהודה בנו מתינוקות שאלו .

והנה במקום שכתוב במקור ויטרי ויהודה בנו מת, כתבתי ויהודה בנו
מתינוקות שאלו, והכוונה להגיד כי רבנו הקדוש היה קדוש מתחלת הווייתו,
כי נולד בשעת הגזרה שלא למול, ואביו ואמו מלוהו (עייין תוס' ע"ז י' ע"ב
ד"ה אמר ליה); ובלא ספק גם אחרים יחידי סגולה עשו כן, והנה רבי היה
מתינוקות יחידי סגולה שאלו בעת ההיא. ומלות מתינוקות שאלו נולדו
השבושים: מת, ומתינוקות שמתו .

ואמנם מלות ר' ירמיה בנו של ר' זעירא וכו' נ"ל שנפלו בהן שבושים רבי',
ותחלה נ"ל כי ר' ירמיה בנו של ר' זעירא אינו אלא ריב"ז (רכן יוחנן בן
זכאי), ומן ריב"ז עשו ר' ירמיה בר זעירא, שראשי תבניתו ריב"ז. וסוף
המאמר: בן ט' אבל לר' י' נשיאים, או בן ט' אבות לו נשיאים, גם הוא
משובש, ונ"ל: אבל לא היה מזרע נשיאים, והנה אחר שנללו בסימנם כל
זרעו של הלל עד רבנו הקדוש, הוסיפו לבסוף גם ריב"ז, והזכירו שלא
היה מזרע הנשיאים .

ואחר שפירשתי לשון המאמר הנוסף (לפי דעתי) בגליון, אשוב לתקן
ולפרש שאר הלשון אשר הוא מסדר תנאים ואמוראים עצמו, וזה נסחו לפי
דעתי: ובשנת ש"פ למנין שטרות חרב הבית, יהי רצון וכו'. ובאותו זמן
נהג נשיאות ריב"ז (שם זה חסר מן הספר, וכריך להוסיפו, ורק לפי זה
יתישב יפה לשון ובאותו זמן נהג נשיאות), ואח"כ ר"ג ורשב"ג ור"י הנשיא
בנו של רשב"ג, ואח"כ ר"ג בנו של ר"י הנשיא, ור"י ור"ג ור' הלל, ור"ג
ור"י .

ור"י נאיאה ור"ג בתראה. והנה פרש והוגה (תהלות לאל עליון) כל הלשון הקשה הזה, וסרו כל התמיהות הנופלות בו לפי הגהת הרב החכם המסואר מוהר"ר שו"ר נ"י.

ולא אכחד תחת לאוני כי זה שאני אומר כי מן ריב"ז עשו ר' ירמיה בר זעירא (שם אשר לא היה ולא נברא) הוא ג"כ ענין קשה. אחת היא על כן אמרתי, "אל יהיו דברי אלה בידת תקועה וכמסמרות נטועים, ודי לי אם יהיו בדרבנות, להעיר את אחרים לעיין בדבר ולהעמיק בו חקירתם. והנה נא ידעתי כי הגביר היקר החכם הנכבד מוהר"ר חיים בר יוסף מיכל מעיר המבורג יש בידו סדר תנאים ואמוראים כתוב בשלשה ספרים שונים, ישנים נושנים, ובאחד מהן מלא ככתבן וכלשונן נסמאות הגאון חיד"א, אשר חשבתי (עמוד 193) שהם תקונים שתקן מדעתו. ומי יתן ויתעורר החכם הזה להוליך לאור כל החלופים הנמלאים בסת"ו אשר בספריו.

בענין הנקודה שהזכיר הרב החכם הנ"ל בעמודים 209; 208, אחת כן הוא, כי במחזור ויטרי היא אחר מלת בתראה, לא אחר מלת שנים, ואכי נמשבתי אחר הנסח האחר, ואחר עדות בעל היוחסין, וקיימתי שנים ובעלת. אחד, ובפרט אחרי ראותי כי בתקון אות אחת (תש"ל במקום תק"ל) זמן ר"ג בתראה מסבים עם מה שהביא שמואל הקטן מדתי הקיסרים. והגני מסבים עם הרב החכם המעיר כי לנסח תק"ל (או תק"ו) לריך לתת הנקודה אחר מלת בתראה.

בענין ההערה אשר בעמוד 71, אנשים חכמים ישפטו היחנן לקרוא לנדיב וכל. המקבל כסף ונותן זהב, וקרא וכל!!

ח

בענין ההערה בעמוד 142 לדקו דברי הרב החכם הנ"ל, כי אחרי שבזמן רד"ק היה כתוב במשלי (י"ט ז') אף כי מרעהו באו המ"ם (גם כי בספרים המדויקים שלנו אינה אלא כלירי כמשפטה), אין לתמוה על ראב"ע אם כתב מרעיו.

ט

בעמוד 135 נדפס בטעות: שבתנו בלשון עברית ולא נודעו לרש"י, וז"ל שבתנו בלשון ערבית.

בעמוד 137 לאוני נשחנה מעט בדפוס (או בהעתקה הקודמת לרפוס) ממה שילא מחסת ידי, וכך היו דברי: דע אתה המנדף (לא: המנדף אותי), כי לא עמך מחפלק ישמעאלי היו דברי, כי אם עם בני ישראל. וסיום הענין כך הוא: אלהי השמים ואלהי הארץ אשר לא ידעת אתה ורכותיך עץ ואבן.

הערות לבתולת בת יהודה.

א לעמוד 8 ההערה אשר בתחתית הדף לא ילאה מחסת ידי, אך היא תוספת שהוסיף ידידי החתן המוליא לאור, והלייטונג הנזכרת שם לא ראיתיה עד היום הזה, ואם הייתי רואה אותה הייתי מזכיר לשנת שם ידידי החכם המפואר מו"ה יוס טוב לונץ נ"י.

ב לעמוד 10 סדר אתה כוננת אשר צידי כ"י, הוא מובא ג"כ בתוספות ישנים (יומא דף ע') . ורצו חס' עשה בו הגהות (זה הראני ידידי המשביל והנכון החתן הנ"ל), והלשונות המובאים שם בתוספות ישנים הם נמלאים באתה כוננת שבידי, ואינם באתה כוננת הנדפס במחזור ספרדי.

ג לעמוד 24 בענין ברכי אלוה מרוח הקדש שכתתי להניד בי קיום הפיוט ההוא גם בדיואן גם במחזור קלברייזי כך הוא:

יחיד השיבנו ומבור דלוח העלנו
האומר לחרם ולא יורח באורך גהלנו
שמך וכבודך אל גסה עלינו

והנה תמוס בראשי התבות יהודה הלוי בן שמואל ז"ע.

ד לעמוד 43 מה שכתבתי: ומשערה פתנים, אין דעתי נוחה הימנו, ונ"ל להגיה: ומשערה עננים, והמשיל הלחיים לשמש, וחלתלי הגער לעננים, ע"ד שאמר (עמוד 31) ושתי מחלפות כאורב וכו' אור לחיידך גם מתערב כאור נקר בין ערבים, וכן (עמוד 101) כאור פנים ונשקור מחלפות.

ה. לעמוד

ד לעמוד 46 במקום חפת חתנים נ"ל לנקד (כדעת תלמידי יא"א) חפת
 חתנים (שם המקרה, מן החתנה), כי משקלי הזמנות משתנים
 מאד, והקדמונים היו מתירים לעולם הרלועה בעינינו
 האלה, וכמו שראינו שאמר ר' יהודה הלוי (עמוד 65)
 חתנה במקום חתנה, מפני שהרבויו הוא חתנות, וכן עמוד
 85 קחיו במקום קחיו, וכן (עמוד 108) נחלה במקו' נחלה.

ה לעמוד 56 לענין שאמרתי שם בהערה ב', כי רחוק בעיני שיחמש
 המזכור במלה אחת בסוף הכתוב שתי פעמים בשיר אחד,
 מלאתי אה"כ אין למדין מן הכללות, כי הנה לנו בעמוד
 66 ובעמוד 67 מלת רוח להנראה אחת בעלמה, וכן בעמוד
 68 ובעמוד 69 קברים, וכן בעמוד 43 פנינים שתי פעמים,
 אלא שהטורים ההם שזכרו להם הפנינים הם קאים ולריבים
 עיון, ואולי היה גם הכלה פנינה.

ו לעמוד 63 במקום זה יעבור לנחות וזה לנחות, יתכן להגיה: זה יעבור
 לנחות זה לנחות, כלומר זה ינהלהו למחוז חפלו, וזה
 ידחה וירחיקהו מדרכיו. כך עלה במתשנה לפני ידידי הקלין
 המהלל ברוב התשבות הפ"ומ כמ"ר גבריאל ישראל יוסף
 בר מהז"ר מאיר טריאקטי, וידידי החכם הרופא מהז"ר
 שמואל חי דא לא וולטא, ותלמידי (בני בכורי, אשר למד
 עמי מאז בשנת תקפ"א) מהז"ר אהרן יוסף (אשר שרתי לו
 השיר האחד עשר מכנור נעים), יבן ידידי מורי ורבי מהז"ר
 מאיר ראנדענגער נ"י.

ז לעמוד 68 לפי משקל השיר, מלת ממתקים לריבה להיות בשוא נע,
 וכן מלאזיה בתנ"ך גדול שנת רפ"ה בשיר השירים ובנחמיה
 בת"ו רפה, וכן מרדכי'ם במשלי, הבית רפה.

ח לעמוד 112 במקום: סניב לך אז לחכה, בניין פעל ע"ד ילחבו הקהל,
 נראה לי לנקד לחכה בניין הקל, ע"ד פלחה השור; כי
 נראה שנתכוון המזכור לנחק במלות לה-איש לחכה, לכה
 אצלחה, הדומות במבטא מכל וכל, ושונות בהוראתן.
 ואני

ואני נטרם אמשך ידי מן הקונטרס הזה, עוד שתי הערות אערוך לפניך
ידידי הקורא:

האחת היא כי בתשובת רב שרירא גאון, במקום שאומר (יוחסין דפוס
אמטרדס דף פ"ו א') תלמוד ומשנה לא אכתבו, אלא תרזי הו' מתרזי,
וזהירין רבנן למגרסינהו על פה, אבל מנסחי דבתיבי דאמרינן בתמורה
דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב וכו', נ"ל שחסרה מלת רא,
ונ"ל אבל לא מנסחי דכחיבי. זה נ"ל דבר פשוט מאד, ולא הייתי מזכירו
אלא מפני שראיתי כי הוקשה הדבר לאחד מחכמי הדור, אז אמרתי: מה
שהוא פשוט בעיני, אולי איננו בן לעיני אחרים.

השנית היא כי למעלה בהערותי למזבזה חמישית אמרתי כי נ"ל כי הר"א
וביתו יצאו מאשכנז בשנת ס"ג, ואחרי כתיבי ראיתי כי אפשר לטוען שיטעון,
והלא צעל שלשלת הקבלה ראה אגרת התוכחה שכתב ר' יהודה בן הר"א,
וכתוב בה כי בשנת ס"ה הואם בניית האסורים מהר"ס מרוטנבורק, והר"א
תלמידו נכנס ערב בשנילו, ונפטר מהר"ס, והר"א ברח 3 גם צעל היוחסין
כתב שנפטר מהר"ס בשנת ס"ה: א"כ ודאי לא היתה נסיעת הר"א בשנת
ס"ג, אלא בשנת ס"ה.

אך הנה עתה הביא ה' לירי זיורזעליטיטע חננאלען, ואם במוזא שלל רב
מזאתי (1-349) מה שהביא החכם היקר הר"ר כרמולי נ"י שכלא ב"י כי
מהר"ס הואם בניית הספר ביום ד' תמוז שנת מ"ו, ומת ביום י"ט אייר
שנת נ"ג, ונקבר ביום ד' אייר שנת ס"ג.

והנה אני אמרתי שהיתה נסיעת הר"א ביום כ"ב תמוז שנת ס"ג, וזה
היה לא לבד אחר מיתת מהר"ס, כי גם אחרי קבורתו, המאזורה עשר
שנים למיתתו.

וה' אלהים אמת, ינחני במעגלי האמת, ויאיר עיני בקירותי, ויאמר
די ללכותי, אמן.

נאום הכותב פה פאדובה ברביעי באקד ועשרים יום למדא דרשוני וחיולס"ק,
החותם חתימתו נגימעריאה אוהב דבק מאח לל"הק.